

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра сучасної української мови

ШЕВЧЕНКІАНА ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

здобувач другого рівня вищої освіти

ОП Середня освіта (українська мова і література)

спец. 014.01 «Середня освіта (українська мова та література)»

Кушнір Ірина Юріївна

Керівник: доктор філологічних наук,
проф. Ткач Л. О.

Рецензенти: д. ф. н., доц. кафедри сучасної української мови Тетяна ГУЦУЛЯК;
к. ф. н., заступник начальника відділу інституційного аудиту і позапланового контролю Управління державної служби якості освіти у Чернівецькій області
Інна ЧЕРКЕЗ.

До захисту допущено:

протокол засідання кафедри № 7

від «25» листопада 2024 р.

Завідувач кафедри _____ проф. Світлана ШАБАТ-САВКА

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Кушнір І. Ю. Шевченкіана Василя Сімовича, 2024.

Кваліфікаційна робота присвячена аналізу шевченкознавчої спадщини Василя Сімовича, зокрема його мовознавчих досліджень, що стосуються творчості Т. Шевченка. У роботі висвітлено історико-культурний контекст, що вплинув на формування дослідницьких підходів науковця, визначено роль С. Смаль-Стоцького у формуванні наукових поглядів ученого. Проаналізовано стилістичні та лексичні аспекти поетичних текстів Т. Шевченка, які були об'єктом досліджень В. Сімовича, а також запропоновано методичні рекомендації щодо інтеграції цих досліджень у сучасну шкільну освіту.

Наукова новизна роботи полягає у всебічному аналізі мовознавчих праць В. Сімовича, що розкривають особливості лексики, стилістики та мовних засобів у творчості Т. Шевченка.

Практичне значення полягає у можливості використання матеріалів дослідження для викладання української мови та літератури в освітніх закладах, що сприяє формуванню національної свідомості учнів.

Результати дослідження мають значення для подальшого вивчення історії української філології, шевченкознавства та методики викладання мови й літератури у закладах освіти.

Ключові слова: *Василь Сімович, Тарас Шевченко, шевченкознавство, мовознавство, лексика, стилістика, українська мова, освітній процес, культурна спадщина.*

ABSTRACT

Kushnir I. Yu. Vasyl Simovych's Shevchenkiana, 2024.

The qualification work is dedicated to analyzing the Shevchenkiana legacy of Vasyl Simovych, particularly his linguistic research related to the works of Taras Shevchenko. The study highlights the historical and cultural context that influenced the development of Simovych's research approaches and identifies the role of S. Smal-Stotskyi in shaping the scholar's scientific views. The stylistic and lexical aspects of T. Shevchenko's poetic texts, which were the focus of Simovych's studies, are analyzed. Additionally, methodological recommendations are proposed for integrating these studies into modern school education.

The scientific novelty of the work lies in the comprehensive analysis of V. Simovych's linguistic research, which reveals the peculiarities of vocabulary, stylistics, and linguistic devices in T. Shevchenko's works.

The practical significance of the research consists in the possibility of using its materials for teaching Ukrainian language and literature in educational institutions, contributing to the development of students' national consciousness.

The results of the study are valuable for further exploration of the history of Ukrainian philology, Shevchenkiana studies, and methodologies for teaching language and literature in educational institutions.

Keywords: *Vasyl Simovych, Taras Shevchenko, Shevchenko studies, linguistics, lexicon, stylistics, Ukrainian language, educational process, cultural heritage.*

ДЕКЛАРАТИВНЕ СТВЕРДЖЕННЯ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ
ПРО ДОТРИМАННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ У КВАЛІФІКАЦІЙНІЙ РОБОТІ

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ірина КУШНІР

ЗМІСТ

Анотація українською мовою	2
Анотація англійською мовою	3
Декларативне ствердження здобувача освіти про дотримання добросовісності у кваліфікаційній роботі	4
Вступ	5
Розділ 1. ВИТОКИ ШЕВЧЕНКОЗНАВЧИХ	
ЗАЦІКАВЛЕНЬ . СІМОВИЧА	12
1.1. Розвиток шевченкознавства: історія, досягнення, проблематика ...	12
1.2. Вплив С. Смаль-Стоцького на наукове становлення В. Сімовича ...	20
Висновки до 1-го розділу	26
Розділ 2. МОВОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРІВ	
Т. ШЕВЧЕНКА У СПАДЩИНІ В. СІМОВИЧА	28
2. 1. Лінгвістичні аспекти аналізу мови творів Т. Шевченка у працях В. Сімовича	29
2. 2. Проблеми дослідження та збереження оригінальності мови Т. Шевченка	44
Висновки до 2-го розділу	49
РОЗДІЛ 3. ШЕВЧЕНКІАНА В. СІМОВИЧА І ВИКЛАДАННЯ	
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ	
В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ	54
3. 1. Методичні аспекти залучення мовознавчої спадщини В. Сімовича у шкільну освіту	54
3. 2. Інструментальне використання аналізу Шевченкового «Кобзаря» для розкриття поняття національної ідентичності на уроках української мови в ЗЗСО	55
Висновки до 3-го розділу	62
Висновки	64
Список використаної літератури	70

ВСТУП

Дослідження спадщини Т. Шевченка – різнобічна й невичерпна проблема. Як міждисциплінарна галузь наукового знання шевченкознавство позначене різними напрямками досліджень: літературознавчих, лінгвістичних, культурологічних, мистецькознавчих та ін.

Шевченкознавчі студії беруть початок з вагомих праць М. Костомарова, П. Куліша, О. Кониського, низки досліджень І. Франка – фундатора наукового шевченкознавства. Початок ХХ століття на Галичині та Буковині ознаменований появою вчених, які продовжували студії, започатковані шевченкознавцями О. Огоновським та й С. Смаль-Стоцьким.

Загалом, перша половина минулого століття є важливим етапом у розвитку шевченкознавчих досліджень не лише в Україні, а також і за її межами. Період українізації 1920-х років у Радянській Україні збагатив шевченкознавство вагомими працями видатних українських літературознавців, таких як С. Єфремов, М. Зеров, П. Филипович та інших, що стали визначними досягненнями цієї галузі у ХХ столітті. Однак від кінця 1920-х років у радянському літературознавстві, включаючи шевченкознавство, запанували вульгарно-соціологічні підходи.

Центрами вільної філологічної думки у той час стає Галичина, де активно діяли «Просвіта» та НТШ, видавалися українські книги, а також еміграційні осередки у Варшаві, Берліні, Відні, Празі та за океаном. Яскравим інтерпретатором феномену Шевченкової творчості був В. Сімович – учень-послідовник С. Смаль-Стоцького.

Василь Сімович – визнаний шевченкознавець і відданий шанувальник творчості поета. У популярному нарисі про життя та творчість Т. Шевченка, що витримав кілька перевидань, В. Сімович звертає увагу на те, з яким захопленням молодий Шевченко сприймав тогочасну українську літературу: «Усе, що появилось по-українському в письменстві до того часу, і Котляревського «Енеїда» та його драматичні твори, і Квітчині повісті,

і Гребінчині приказки-байки, і все, що було друкованого про минуле України [Бантиш-Каменський], чи ходило переписами по людях (Історія Русов), все, що хто забалакав про Україну [російські письменники, українці: Микола Маркевич, Микола Гоголь] – усе це читав Шевченко і вдячний був усім тим людям, що писали про Рідний Край» [35, с. 20]. Саме за Шевченковими рядками, як це підкреслює В. Сімович, ми сприймаємо вагу багатьох творів першої половині XIX ст.: «Як умер 1838 р. Іван Котляревський, то поет виславив його окремим віршем („На вічну пам'ять Котляревському”), назвав його соловейком, що „покинув нас сиротами”, та заповів, що Котляревський у нас „панувати буде, доки живуть люди”, та що його в нас не забудуть, „доки сонце з неба сяє”. То Тарас так віддячувався батькові нового українського письменства за те, що він своєю перелицьованою Енеїдою і відновив наше письменство, і до простого народу так поставився прихильно. Взагалі Шевченко всім тодішнім письменникам за їх українське слово був вдячний і високо їх шанував: Гребінці присвятив поему „Перебендя”, Квітці поклонився окремою поемою „До Основ'яненка”, вважав, що Квітка краще за нього самого може співати про „Січ, про могили, про старину”... Пізніше він так прихильно відгукувався і про тих українців, що хоч по-російському, а проте писали про Україну (М. Гоголь, М. Маркевич) – така дорога була для поета його рідна земля... Це дуже цікаве для такої великої людини, як Шевченко, що він так високо шанував усіх, хто вкладав свою працю для добра рідного народу» [35, с. 23–24].

Осмислення творчого доробку В. Сімовича розпочалося ще за його життя, а саме з рецензій на наукові праці вченого, а після його смерті знайшло продовження у спогадах, мемуарах, некрологах, авторами яких були колеги й учні: С. Гординський, М. Деркач, В. Дорошенко, О. Косач-Кривинюк, М. Кордуба, І. Німчук, Я. Рудницький, І. Свенціцький, Ю. Шевельов та ін. [3, с. 173–174]). Однак перші науково-аналітичні дослідження спадщини В. Сімовича почали з'являтися у 80-х роках минулого століття, після

перевидання праць вченого – двотомник «Українське мовознавство» (упорядник Юрій Шевельов [35]) та «Граматика української мови...» (упорядник Олекса Горбач [29]). Авторами студій, що стосуються мовознавчих праць В. Сімовича, були переважно діаспорні вчені: Ю. Шерех (Шевельов), С. Гординський, В. Дорошенко, П. Ковалів.

Після тривалої перерви повернення імені В. Сімовича та введення до наукового обігу його праць пов'язане з процесами українського культурного відродження кінця 1980-их рр. Так, зокрема, на науковій конференції «Ідеї та постаті (з історії мовознавства в Україні)», що її організувала й провела у вересні 1989 р. рада молодих учених Інституту мовознавства О. О. Потебні НАН України, з доповіддю про внесок проф. В. Сімовича в українське мовознавство виступила Л. Ткач (Тарновецька). Відтоді дослідниця опублікувала чимало праць, присвячених історії життя та філологічній спадщині В. Сімовича [див. 41 – 54].

Зголом у Львові вийшла монографія З. Терлака та М. Білоус «Василь Сімович: Життєписно-бібліографічний нарис» [3]. Окрім висвітлення життєво-творчого шляху науковця, автори приділили особливу увагу аналізу його праць мовознавчого спрямування, а також здійснили огляд літературознавчих та літературно-критичних розвідок. А в 2004 році З. Терлак та М. Білоус упорядкували й перевидали франкознавчі праці В. Сімовича [55].

У 2005 р. у Тернополі до 125-літнього ювілею В. Сімовича було видано невеликий за обсягом збірник вибраних праць вченого, упорядником якого була Н. Ткачова [27].

Найбільш вагомим досягненням сучасності в галузі сімовичезнавства визнано ювілейне видання наукової спадщини вченого у двох томах, що побачило світ у 2005 році, завдячуючи зусиллям творчого колективу науковців Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (керівник проєкту – Л. Ткач) [33; 34]. У виданні досить повно й різнобічно репрезентована творча діяльність В. Сімовича як мовознавця,

літературознавця, літературного критика, публіциста. До нього увійшло понад 200 друкованих праць науковця.

Важливу роль у дослідженні особистості В. Сімовича та його творчого набутку посідають наукові конференції. Так, Міжнародна наукова конференція «Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин» до 125-річчя від дня народження видатного українського філолога, культурного і громадського діяча (Чернівці, 10 – 12 березня 2005 р.) і як результат – вихід спеціального випуску «Наукового вісника Чернівецького університету» [7] – засвідчила розширення наукових інтересів сучасних науковців до постаті В. Сімовича та його спадщини.

Наукові студії в галузі сімовичезнавства Ю. Шевельова, О. Горбача, Ф. Погребенника на сучасному етапі розвитку філологічної науки знаходять продовження й поглиблення наукового аналізу в численних публікаціях чернівецьких науковців Л. Ткач [49–53], Б. Бунчука [5–6], Л. Ковалець [19–20], Б. Мельничука [25], Т. Гуцуляк [10] та ін.

Загалом дослідження постаті В. Сімовича та його наукової спадщини зосереджене у таких напрямках: біографічному, бібліографічному, архівознавчому, мовознавчому, літературознавчому, культурологічному, краєзнавчому, перекладознавчому, редакційно-видавничому, освітньо-педагогічному.

Незважаючи на численні науково-аналітичні дослідження наукової спадщини В. Сімовича як лінгвіста, недостатньо вивченим є творчий набуток його шевченкознавчих наукових студій з точки зору мовознавчого аналізу. Саме це й пояснює **актуальність** магістерської роботи, **метою** якої визначаємо всебічно дослідити шевченкіану В. Сімовича в аспекті мовознавчих студій вченого.

Для реалізації визначеної мети нехобхідно виконати низку **завдань**, серед яких:

1. Дослідити витоки шевченкознавчих зацікавлень В. Сімовича.

2. Встановити роль С. Смаль-Стоцького у становленні В. Сімовича як науковця, у визначенні його наукових зацікавлень.

3. Здійснити аналіз наукових праць В. Сімовича, які стосуються мовознавчих аспектів творів Т. Шевченка.

4. Запропонувати методичні рекомендації щодо впровадження результатів дослідження у систему сучасної шкільної освіти.

Наукова **новизна** магістерської роботи полягає в тому, що в ній здійснено аналіз шевченкознавчих студій В. Сімовича, а саме тих, що стосуються лінгвістичних науково-аналітичних наукових спостережень ученого на творами Т. Шевченка.

Під час написання роботи ми використовували такі **методи наукового дослідження**: *метод аналізу та синтезу*, який полягає в аналізі мовознавчих праць В. Сімовича, присвячених Т. Шевченкові, та синтезі основних мовознавчих ідей, пов'язаних зі стилістикою, семантикою та лексикою творів поета; *історико-генетичний метод* – простежено, як ідеї В. Сімовича щодо мови Т. Шевченка формувалися в контексті його доби та історичних умов; *джерелознавчі методи* передбачали роботу з першоджерелами, а саме аналіз основних праць В. Сімовича про мову Т. Шевченка (наукові статті, монографії, лекції); *лінгвістичні методи*: лексико-семантичний аналіз, який був застосований під час дослідження мовних засобів (лексика, фразеологія, тропи), що їх аналізував В. Сімович у творах Т. Шевченка; стилістичний метод було застосовано під час аналізу інтерпретації В. Сімовичем стилістичних особливостей мови поета; *метод контекстуального аналізу* полягає у вивченні впливу історичного, культурного та соціального контекстів на мовознавчі підходи В. Сімовича до Шевченкових творів; *біографічний метод* метод застосовано під час аналізу того, як особисті переконання та життєвий шлях В. Сімовича вплинули на його інтерпретацію мовного стилю Т. Шевченка; *аналіз вторинної літератури* полягав в ознайомленні з сучасними дослідженнями, що стосуються шевченкознавства, і визначенні

місця В. Сімовича в цій традиції; *метод узагальнення та синтезу результатів* був використаний для формулювання висновків щодо ролі В. Сімовича у шевченкознавстві, його внеску в мовознавчий аналіз текстів поета.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що в ній розкрите значення праць В. Сімовича для вивчення мовної специфіки творчості Т. Шевченка, здійснений аналіз підходу вченого до вивчення лексичних, фразеологічних і стилістичних засобів у мові творів Т. Шевченка. У роботі висвітлено значення мови як ключового інструменту для створення художнього світу поета, досліджено вплив історичного та культурного контексту на мовознавчі дослідження В. Сімовича, проаналізовано, як шевченкознавець осмислював роль мови поета у формуванні національної ідентичності.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження дають змогу глибше зрозуміти мовну спадщину Т. Шевченка, зокрема через детальний аналіз використання лексичних одиниць, граматичних та стилістичних особливостей його творів. Основні положення роботи є важливим джерелом для вчителів української мови та літератури, вони можуть бути використані у системі шкільної освіти на уроках української мови для розвитку мовного чуття учнів у процесі вивчення архаїзмів, діалектизмів та стилістичних засобів мови. А також будуть корисними під час підготовки та проведення уроків краєзнавства, на факультативних заняттях з української мови, під час проведення позакласних та позашкільних освітніх та виховних заходів.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків до роботи в цілому, списку використаної літератури (68 позицій).

РОЗДІЛ 1

ВИТОКИ ШЕВЧЕНКОЗНАВЧИХ ЗАЦІКАВЛЕНЬ В. СІМОВИЧА

1.1. Розвиток шевченкознавства: історія, досягнення, проблематика

Шевченкіана – це «зібрання, сукупність творів літератури і мистецтва, пов'язаних з життям і творчістю Т. Г. Шевченка, а також усі його видання» [39]. Історія шевченкіани починається відразу після виходу перших поетичних творів Т. Шевченка, адже вже в середині XIX ст. поет став культовою фігурою для української культури та нації.

Перші праці про Т. Шевченка з'явилися в середині XIX ст., відразу після заслання поета. Важливим етапом стало видання перших літературних розвідок, серед яких – рецензії, статті та спогади сучасників, таких як П. Куліш, І. Франко.

П. Куліш був одним із перших великих українських літературознавців і критиків, які глибоко досліджували творчість Т. Шевченка. Він високо оцінював і поетичну майстерність, і значення постаті Шевченка для розвитку української національної ідеї та культури.

П. Куліш аналізував творчість поета в кількох своїх працях. Однією з основних праць, де Куліш звертається до творчості Т. Шевченка, є «Історія Русів», в якій дослідник розглядає українську літературну традицію і творчість Т. Шевченка в контексті історичного розвитку, виражає власні міркування про значення постаті Т. Шевченка для українського народу та культури [23]. П. Куліш вважав, що Т. Шевченко мав талант поєднувати народну мову з високим літературним стилем, створюючи твори, які були доступні й зрозумілі широким масам, але водночас мали глибокий інтелектуальний зміст. Вбачаючи у постаті поета культурного пророка, чия творчість мала величезний вплив на відродження національної свідомості українців, П. Куліш вважав, що творчість Т. Шевченка відіграла важливу роль у формуванні української нації, зокрема завдяки його закликам до національного визволення.

І. Франко детально аналізує творчість Т. Шевченка у своїх працях, де він розглядає поезію Шевченка як важливу частину української літератури та національної культури. З-поміж шевченкознавчих розвідок І. Франка такі: «Причинки для оцінення поезій Тараса Шевченка» (1881 р.), «Темне царство» (1881 р.), «Політична поезія Шевченка 1844 – 1847 рр.» (1888 р.), «Переднє слово до “Перебенді”» (1889 р.), «Слов’янський гурток» (1890 р.), «Про видання творів Т. Шевченка» (1890 р.), «Листи Шевченка до Бр. Залеського» (1890 р.), «“Тополя” Т. Шевченка (1890 р.)», «Відсіч панам народовцям» (1891 р.), «Ще в справі “Гуса”» (1891 р.), «Тарас Шевченко» (1891 р.), «Нове видання Шевченка» (1891 р.), «Тарас Шевченко» (1893 р.), «Василь Щурат. Замітки до поеми Тараса Шевченка “Чернець”» (1894 р.), «Шевченко героєм польської революційної легенди» (1901 р.), «“Наймичка” Т. Шевченка» (1895 р.), «Чи справді Т. Шевченко написав вірш “Слов’янам”?» (1897 р.), «Із секретів поетичної творчості» (1898 р.)

У фундаментальній праці «Тарас Шевченко» І. Франко розкрив постать Т. Шевченка як поета і громадянина, аналізуючи різні етапи творчості Т. Шевченка, здійснив глибокий літературознавчий аналіз його поезії. Дослідник розглядав творчість поета в контексті розвитку української літератури, його роль у національній ідеї та визвольному русі. Це критичне дослідження творчості Т. Шевченка, що підкреслює його вплив на суспільно-політичне життя України [56].

Праця І. Франка «Шевченко як поет» зосереджена на поетичному стилі та символіці у творах Т. Шевченка. І. Франко аналізує різні аспекти поезії митця, зокрема враження, які вона справляє на читачів, а на також стиль, використання мовних засобів, поетичні прийоми, емоційно-філософські та соціально-політичні аспекти Шевченкової творчості. Франко розглядає Т. Шевченка не лише як поета, а й як велику культурну постать [57].

У другій половині XIX ст. інтерес до творчості Т. Шевченка став ще більш виразним. Велику роль у цьому відіграли літературні критики, такі як Д. Чижевський, М. Драгоманов, які не лише пропагували спадщину Т. Шевченка, а також аналізували його твори з різних літературознавчих та мовознавчих точок зору.

Відомий український філософ, літературознавець, культуролог, Д. Чижевський розглядав творчість Т. Шевченка крізь призму філософії, психології та історії культури. Учений наголошував на глибокому гуманізмі та літературному генії Т. Шевченка, який поєднував у своїй творчості соціальний протест, національну ідею та глибоке осмислення людської долі. Д. Чижевський визнавав Шевченка як одного з основних символів українського національного відродження і зазначав, що його поезія стала основою для формування нової української нації. У літературознавчих працях Д. Чижевський часто звертався до мотиву боротьби, який наскрізно проходить через творчість Т. Шевченка, підкреслюючи глибокий зв'язок творів поета з українським народом, його прагненням до свободи й гідності.

Український історик, літературознавець і публіцист М. Драгоманов, численні праці якого присвячені аналізу творчості Кобзаря, підтримував ідею, що Т. Шевченко – це не лише поет, а й народний пророк, чия творчість була безпосередньо пов'язана з долею українського народу, його визвольними прагненнями та культурним відродженням. М. Драгоманов підкреслював важливість Шевченкової мови, яка зберігає глибокі народні традиції і водночас є важливим елементом боротьби за українську ідентичність.

М. Драгоманов розглядав творчість Т. Шевченка через соціально-політичний контекст, акцентуючи увагу на критиці соціальної несправедливості та відображенні національних ідеалів.

Для М. Драгоманова Т. Шевченко був не тільки символом літератури, але й важливим культурним і політичним діячем, який не тільки мріяв про волю, але й активно шукав шляхи до її здобуття через творчість.

У ХХ ст., особливо в радянський період, шевченкознавство стало важливою частиною літературознавства. Одним з основних напрямків дослідження були питання, пов'язані з соціальним та політичним підтекстом творів Т. Шевченка, а також аналіз його мовних та стилістичних особливостей. Саме в цей період з'являються численні словники, енциклопедії та монографії, серед яких виділяється «Шевченківський словник» (1976 р.). Напередодні 150-річчя від дня народження Т. Шевченка, на початку 1960-х років, виникла ідея підготовки Шевченківської енциклопедії. Роботу над виданням розпочав колектив науковців Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України. Однак тогочасна ідеологічна система не дозволила видати першу персональну енциклопедію, а тому ця праця з'явилася, як Шевченківський словник у 2-х томах.

Сучасні дослідження з шевченкознавства охоплюють як класичні підходи, так і новітні методи аналізу – зокрема, лінгвістичні, культурологічні, філософські. Окрім традиційного вивчення його поезії, дослідники роблять акцент на соціокультурному контексті творів поета, а також на інтерпретаціях творчості Т. Шевченка в умовах пострадянської України.

Вважаємо, що особливу увагу в нашій роботі варто звернути на шевченкознавчі словники, енциклопедичні та довідкові видання – спеціалізовані видання, що допомагають дослідникам, викладачам, студентам і загалом усім зацікавленим глибше зрозуміти творчість, життя та культурний вплив Т. Шевченка.

«Шевченківський словник» (у 2-х томах, 1976–1977 рр.) [61] – це фундаментальне видання, підготовлене колективом Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. Воно є ключовим джерелом для дослідження життя, творчості та культурного впливу Т. Шевченка. У словнику систематизовано відомості про творчу спадщину поета, зокрема про його літературну, образотворчу, музичну діяльність; подано відомості про життєві етапи та впливи на формування його як особистості та митця; представлено

інформацію в культурному та суспільному контекстах, а саме вплив Т. Шевченка на українське і світове мистецтво, літературу, мову та культуру.

Структура словника. Словник складається з двох томів. Містить понад 5000 статей, які висвітлюють різні аспекти життя і творчості Шевченка. Основні розділи словника:

- аналіз окремих творів: детальний розбір поезій, прозових і драматичних текстів;
- мовний аспект: особливості лексики, стилістики, фразеології;
- біографічні відомості: події з життя Шевченка та їхній вплив на творчість;
- Т. Шевченко і його сучасники: взаємини з діячами культури, політики, літератури;
- Т. Шевченко у світовій культурі: переклади, рецепція творчості.

У словнику подано бібліографію досліджень про Т. Шевченка, а також вміщено довідкові матеріали про наукові інституції, конференції, присвячені Т. Шевченкові. Кожна стаття словника структурована, містить конкретні факти та коментарі.

«Шевченківський словник» структуровано на основі синтезу наукових дисциплін: літературознавства, мовознавства, історії, фольклористики, мистецтвознавства. У ньому відображено зв'язок історичних подій з творчістю Т. Шевченка.

Загалом словник узагальнює накопичені до 1970-х років відомості про Т. Шевченка. Однак варто пам'ятати, що словник створювався у радянську епоху, тому в деяких статтях відчувається ідеологічний вплив. Незважаючи на це, велика кількість статей має високий науковий рівень і залишається актуальною.

«Шевченківський словник» як джерело інформації про постать Т. Шевченка та його творчість використовують у навчальних програмах для підготовки викладачів, студентів, школярів. Це одне з найважливіших

довідкових видань, присвячених Т. Шевченку, яке залишається цінним джерелом для дослідників, викладачів та всіх, хто цікавиться українською культурою.

«Шевченківська енциклопедія» (у 6-ти томах) [60] – це найповніше та найґрунтовніше довідкове видання, присвячене життю і творчості Т. Шевченка. Видання було підготовлено Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, і публікувалося з 2012 по 2015 роки.

В енциклопедії узагальнено всі доступні знання про Т. Шевченка, накопичені вітчизняними й зарубіжними дослідниками, висвітлено багатогранність постаті поета як митця, громадського діяча, художника й символу української національної культури; представлено вплив Т. Шевченка на розвиток літератури, мистецтва, мови, культури, політичних ідей.

Структура видання. Енциклопедія має шість томів, у яких уміщено 6300 статей, у тому числі довідкові матеріали, ілюстрації, репродукції творів, фотографії.

Основними темами енциклопедичних статей є такі:

- творча спадщина Т. Шевченка (детальний аналіз поезій, прозових творів, щоденника, листування);
- образотворче мистецтво (малярські твори, графіка, техніка виконання);
- біографічні матеріали (ключові події життя, їхній вплив на творчість);
- Т. Шевченко і світ (переклади його творів, рецепція в різних країнах);
- літературознавство (оцінки творчості Шевченка від сучасників до теперішнього часу);
- Т. Шевченко в культурі (вплив постаті поета та його творчості на музику, театр, кіно, образотворче мистецтво).

В енциклопедії вміщено бібліографічні матеріали, а також довідкова інформація про установи та події, що пов'язані з Т. Шевченком.

Видання поєднує літературознавчі, мовознавчі, мистецтвознавчі, історичні та культурологічні підходи, охоплює як творчі, так і соціокультурні аспекти життя Шевченка. Статті енциклопедії базуються на наукових дослідженнях і позбавлені радянської ідеологічної інтерпретації.

«Шевченківська енциклопедія» є базовим джерелом для наукових досліджень, поглиблює розуміння творчості Т. Шевченка. Це унікальне джерело знань для фахівців різних галузей, яке характеризується високим рівнем наукової обробки матеріалу.

Енциклопедію використовують у навчальному процесі, зокрема у процесі викладання української мови та літератури. Це видання сприяє популяризації творів Т. Шевченка, його ідей серед широкого кола читачів і допомагає зрозуміти, чому Т. Шевченко є ключовою фігурою в українській культурі та як його ідеї відображаються в сучасності.

Хоча «Шевченківська енциклопедія» доступна онлайн (на ресурсах Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України), однак не всі томи поки що доступні онлайн) (на ресурсах Інституту літератури).

Важливими для нашого дослідження є лексикографічні видання, що стосуються Шевченкової мови, зокрема це «Словник мови Шевченка» (у 2-х томах, 1964 – 1965 рр.)

«Словник мови Шевченка» (1964–1965) [38] – це фундаментальне видання, в якому подано вичерпну інформацію про мовні особливості творчості Т. Шевченка. Видання вийшло у двох томах і стало важливим інструментом для дослідників мови, літератури та стилістики Т. Шевченка. Підготовка видання була здійснена в радянський період, що мало вплив на методи подання матеріалу, однак навіть у цьому контексті воно залишилось важливим джерелом для вивчення мовних аспектів творчості поета.

«Словник мови Шевченка» був створений з метою систематизації лексичних та граматичних засобів, які використовує поет, зокрема лексичних варіантів, фразеології, стилістичних прийомів, задля поглиблення розуміння творчості Шевченка, а саме розкриття мовної структури творів поета, дослідження його стилю та особливостей використання мови.

У словнику зафіксовано рідковживані слова й конструкції, унікальні фразеологічні звороти, сталі вирази, діалектизми, архаїзми, якими послуговувався Т. Шевченко, відображаючи специфіку епохи. Окремо розглядаються специфічні граматичні конструкції, зокрема вживання дієслів, відмінкових конструкцій тощо.

Структура словника. Словник складається з двох томів. У словнику представлені статті про наукові підходи до вивчення мови Т. Шевченка, етапи дослідження та значення кожного з них, а також чимало ілюстрацій, цитат і прикладів з творів Т. Шевченка.

«Словник мови Шевченка» є важливим джерелом для мовознавців, адже він дозволяє детально досліджувати не лише лексичні, але й граматичні особливості мови поета, розкрити стилістичні особливості творчості поета, що є важливим для вивчення його художніх засобів, літературного впливу та спадщини.

Щодо ідеологічного контексту, то, як і багато радянських видань, «Словник мови Шевченка» був під впливом ідеологічних умов того часу, що іноді обмежувало об'єктивність у представленні деяких аспектів творчості та біографії Шевченка.

«Словник мови Шевченка» є важливим науковим внеском у шевченкознавство. Він розширює розуміння мовних засобів поета та дозволяє нове трактування його творчості з точки зору мовознавства, лексикографії та літературної критики. Це видання не лише допомагає поглибити знання про Шевченка, але й дає змогу вивчати українську мову XIX століття в контексті культурної та літературної спадщини.

Отже, шевченкознавство охоплює широкий спектр досліджень, спрямованих на глибше розуміння творчості та впливу Тараса Шевченка. Воно залишається важливим напрямом гуманітарної науки, що зберігає свою актуальність у різні періоди історії.

1.2. Вплив С. Смаль-Стоцького на наукове становлення В. Сімовича

Василь Сімович походить з учительської родини з села Гадинківців Гусятинського повіту на Тернопільщині. Упродовж 1891–1899 рр. навчався в Станіславській класичній гімназії, після закінчення якої вступив на філософський факультет Чернівецького університету. Будучи сформованою особистістю з чіткими морально-етичними принципами й постійним прагненням до пізнання, студент виявив себе як один із найталановитіших учнів, а згодом і послідовників професора української мови і літератури С. Смаль-Стоцького. Саме під впливом учителя В. Сімович формувався як учений, обираючи напрями наукових досліджень.

Навчаючись ще на перших курсах Чернівецького університету, В. Сімович заснував видавничу спілку «Січ». Книгозбірня спілки була тоді найбільшою на Буковині впорядкованою українською бібліотекою, нараховувала у своїх фондах близько півтори тисячі книг. Згодом стає технічним редактором буковинських українських часописів «Гасло» та «Селянин», працює в газеті «Буковина», редагує видання серії «Бібліотека для молодіжі», активно співпрацює з Б. Грінченком, Лесею Українкою, І. Франком, О. Маковеєм, В. Стефаником та іншими видатними діячами.

В. Сімович разом зі своїм учителем професором С. Смаль-Стоцьким займалися значною просвітницькою діяльністю: організовували університет для селян, читали лекції на різноманітних освітніх курсах, збирали літературні вечори, де обговорювали реферати про творчість видатних українських письменників, брали участь у відзначенні ювілеїв відомих письменників і

видатних діячів краю, сприяли відкриттю бібліотек та читалень у буковинських селах.

Окрім мовознавчих досліджень, В. Сімович багато часу приділяв редагуванню, перекладам, публіцистиці, був талановитим педагогом.

Культурний простір Чернівців кінця XIX – початку XX ст. формували такі постаті, як професор С. Смаль-Стоцький, митці, письменники, журналісти, редактори, гімназійні професори О. Кобилянська, О. Маковей, З. Кузеля, О. Попович, М. Кордуба, В. Кміцикевич, Ю. Кобилянський. Саме спілкування з такими особистостями формувало світогляд здібного студента. А також чималий вплив мало спілкування з І. Франком, Лесею Українкою, М. Грушевським, В. Гнатюком, М. Лисенком. У 1903 році у Полтаві під час відкриття пам'ятника І. Котляревському В. Сімович познайомився з представниками наддніпрянської інтелектуальної еліти – Оленою Пчілкою, М. Старицьким, В. Самійленком, М. Коцюбинським.

У період Першої світової війни В. Сімович разом зі своїм учителем С. Смаль-Стоцьким, а також А. Чайківським та Б. Лепким працює у таборах полонених у Вецлярі, Райштаті, Зальцведелі, Фрайштадті, де було більше 40 тисяч українців. В. Сімович разом з колегами організував у таборах курси для неписьменних, театральні трупи, читальні, навіть друкарні й видання газет. За наполегливими клопотаннями В. Сімовича у таборах були відкриті трикласні народні школи для малоосвічених полонених і народні університети. В. Сімович значну увагу приділяв українській мові, і сам її викладав, а також в різних таборах вчений викладав давню українську літературу, психологію, історію педагогіки, логіку, дидактику. Саме працюючи в таборах, у 1918 році В. Сімович видав підручник «Практична граматика української мови».

У 1921 році В. Сімович повертається на Буковину, де тоді вже панувала румунська влада. Він починає працювати в учительській семінарії, оскільки кафедра української мови та літератури була закрита румунською владою. Однак уже наступного року його звільнили.

Виїхавши до Берліна, В. Сімович був редактором «Української Накладні» Якова Оренштайна, що в ній видавали українських класиків.

З відкриттям у 1923 році в Празі Українського Високого Педагогічного інституту ім. М. Драгоманова В. Сімович упродовж 10 років обіймав там посаду професора української філології, завідував кафедрою української мови, а також три каденції був ректором інституту.

Саме у Празі В. Сімович мав сприятливі умови для наукової роботи. Він брав активну участь у роботі Празького лінгвістичного гуртка, був серед організаторів численних міжнародних наукових з'їздів славістів.

1933 року В. Сімович переїхав до Львова, де ухвалою виділу Товариства «Просвіта» був обраний на редактора відновлених видань товариства, працював там до 1939 року. Тут редагував періодичні видання «Просвіти»: щомісячні науково-популярні журнали «Життя і Знання», «Назустріч», «Сьогочасне і Минуле», «Наші Дні».

Найважливішими працями з мовознавства В. Сімовича є насамперед «Практична граматика української мови» і «Граматика української мови» (1918 р., 1921 р.), а також такі праці: «Українські іменники чоловічого роду на -о в історичному розвитку», «На теми мови», «Йосеф Їречек і українська мова», «До морфології українських прикметників», «Правописні системи М. Драгоманова», «Фонологія і правопис», «Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини», «Кулішева мова і «кулішівка» й інші.

Безцінними є шевченкознавчі розвідки вченого.

Ще будучи студентом Чернівецького університету, В. Сімович із неабияким інтересом відвідував семестровий авторський курс С. Смаль-Стоцького, що був присвячений творчості Т. Шевченка. Саме це студіювання відіграло чималу роль у подальших шевченкознавчих дослідженнях ученого. Згодом В. Сімович з особливою вдячністю своєму вчителю згадував цей життєвий період. Ретельність у процесі філологічного аналізу, точність, глибина – такі були вимоги вчителя, який радив «звертати увагу на те, щоб

твір був як слід відчитаний (і щодо змісту, і щодо ритму)» [34, с. 79]. У дописі-спогаді «Гурток кобзарознавства» В. Сімович згадує С.Смаль-Стоцького як великого знавця Шевченкової творчості, чудового його інтерпретатора, який «переливав своє захоплення на своїх студентів» [34, с. 80]. Під слухними настановими та пильним керівництвом учителя В. Сімович разом з іншими студентами вчилися аналізувати твори Т. Шевченка, «проходили твір за твором, розбирали з усіх боків: теза, зміст, форма, вислови, біографічні відомості, Шевченкове довкілля, листування, впливи, одне слово – інтерпретували, як цього вимагає філологічна метода, така випробувана й така багата на добрі наслідки» [34, с. 79].

Наслідки такої копіткої, ретельної навчальної праці виявилися у шевченкознавчих студіях В. Сімовича.

Отже, вирішальним чинником, який вплинув на наукові зосередження В. Сімовича як дослідника в галузі шевченківської тематики, був високофаховий філологічний вишкіл вчителя С. Смаль-Стоцького, з курсу якого вчений і починав «Кобзарознавчі» студії. Л. Ткач слушно стверджує: «Саме С. Смаль-Стоцький передав Сімовичеві „віденську” традицію твочності й відповідальності у філологічній роботі» [50, с. 20].

Загальний шевченкознавчий (або, як його найменував сам вчений, «Кобзарознавчий») доробок В. Сімовича становить найзначнішу частку його наукової спадщини. У хронологічному розрізі це праці періоду 1902–1943 рр. Тобто шевченківські студії цікавили науковця з юності і впродовж усього життя, що свідчить про серйозний науковий інтерес ученого до проблеми життя й творчого спадку Кобзаря. У ювілейному двотомнику праць В. Сімовича вміщено 5 мовознавчих шевченкознавчих наукових студій (Т. 1) та 18 літературознавчих (Т. 2).

Шевченкознавчі наукові розвідки В. Сімовича представлені такими науковими жанрами: рецензіями, передмовами, науково-популярними історико-літературними оглядами, проблемними аналітичними статтями,

ювілейними присвятами, промовами, спогадами, коментарями до видань, літературними портретами, монографіями, мовознавчими розвідками, біографічними довідками, педагогічно-методичною розвідкою, бібліографічним оглядом та ін.

Найґрунтовніші в шевченкознавчому доробку В. Сімовича є його праці «Життя Тараса Шевченка» [Передмова до народного видання «Кобзаря»] (1921 р.), «Тарас Шевченко. Його життя та творчість» (цей популярний нарис вийшов трьома виданнями – 1934 р., 1940 р., 1941 р.).

Працю «Життя Тараса Шевченка» [Передмова до народного видання «Кобзаря»] В. Сімович жанрово визначив як передмову до чергового видання «Кобзаря», однак вона є розгорнутим начерком історико-літературного нарису життя й творчості поета, це своєрідний літературний портрет митця.

Студія «Тарас Шевченко. Його життя та творчість» (1941 р.) – літературознавча монографія, що презентує детальний життєпис митця та є різнобічним, ґрунтовним літературознавчим розглядом його творчості.

Оригінальною з огляду на гостроту й полемічність змісту можна вважати статті «Шевченко і Гетьманщина» (1912 р.), «Передмова до поеми «Гайдамаки» (1923 р.). У проблемних аналітичних розвідках В. Сімович порушує доволі складне ставлення Т. Шевченка до української національної історії.

У шевченкознавчих розвідках В. Сімовича порушено низку інших проблем, зокрема:

- текстологічну проблему збереження справжньої мови Т. Шевченка (праця «Поезії Тараса Шевченка»);
- проблему інтерпретації Шевченкових заповітів як різкого заклик до загальнонаціонального визвольного руху (стаття «Шевченків Заповіт і 1914 рік»);
- проблему рецепції художньої творчості як віддзеркалення «душі поета» (передмови до повістей «Артист» та «Музика»);
- проблему хронологічного принципу видання творів Шевченка й комплексного вивчення їх (праця «До популярного видання Шевченкових творів»);
- проблему системного підходу у дослідженні Шевченкового спадку («Гурток кобзарознавства»);
- аспекти морального й громадянського значення всенародного вшанування пам'яті Т. Шевченка («Шевченко на Буковині»);
- проблеми національної ментальності й освіти, мети культуротворчості, педагогічного аспекту діяльності Т. Шевченка (праця «Шевченків буквар»);
- аспекти мети й ролі всебічного вивчення та популяризації творів Т. Шевченка («Шевченко на Буковині»);
- ролі Т. Шевченка у долі нації, аспекти потрактування символічного значення назви «Кобзар» у розрізі відповідного образу Шевченкової поезії (праця «Сто років першого «Кобзаря»);
- аналізу мовних аспектів творчості Т. Шевченка («Шевченкові «крилаті вислови», «Дещо про Шевченкову архаїзовану мову» та ін.).

Шевченкознавчі дослідження В. Сімовича зорієнтовані на такі тематично-проблемні вектори:

- життєві віхи поета;
- світогляд, внутрішні емоційні стани, душевні переживання;
- загальний огляд творчості у хронологічному, жанровому, текстовому вимірах;

- тематика, проблематика, мотиви, ідейний зміст;
- художня самобутність таланту Шевченка-поета;
- позиція Т. Шевченка як громадянина і митця, її вплив на долю нації;
- усвідомлення величі генія Т. Шевченка.

Отже, шевченкознавчий доробок В. Сімовича досить об'ємний та різноманітний жанрово. Це зумовлено насамперед глобальністю теми життєвого і творчого шляху Т. Шевченка. А це, очевидно, повністю досягнути неможливо. Саме цим можна пояснити те, що шевченкіана В. Сімовича багатопланова в її різновекторна, адже у фокусі вченого перебував багатоаспектний матеріал дослідження.

Висновки до 1-го розділу

Історичний та культурний контекст у формуванні шевченкознавства як самостійної наукової дисципліни надзвичайно важливий. Шевченкознавство постало як важлива наукова дисципліна, що об'єднала літературознавчі, мовознавчі, історичні та культурологічні аспекти, і стало невід'ємною частиною української гуманітарної науки. Розвиток цього напрямку був зумовлений не лише зростанням інтересу до мовної спадщини Т. Шевченка, а й підтримкою визначних діячів, таких як С. Смаль-Стоцький. В. Сімович, завдяки впливу свого наставника, зміг застосувати філологічну точність у своїх дослідженнях та багатоаспектний підхід до аналізу мови Т. Шевченка. Особисті контакти, обмін ідеями та співпраця з видатними науковцями сприяли формуванню системного підходу Сімовича до вивчення творчості Т. Шевченка.

Особливе значення мають обґрунтовані методи дослідження, які застосовував В. Сімович у своїх роботах. Його аналіз мови Кобзаря не лише поглиблює розуміння стилістичних і мовних особливостей, а й виявляє роль мови у відображенні соціокультурних реалій. Крім того, варто звернути увагу на важливість Чернівців як культурного центру, де синтезувалися наукові ідеї, що впливали на формування української національної ідентичності.

Отже, витоки шевченкознавчих зацікавлень В. Сімовича слід розглядати як результат багатогранного впливу наукового середовища, історичних умов і особистих зв'язків із визначними діячами української науки. Його праці заклали основи для подальшого осмислення спадщини Т. Шевченка у науковому та культурному контекстах.

Розділ 2

МОВОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРІВ Т. ШЕВЧЕНКА У СПАДЩИНІ В. СІМОВИЧА

В. Сімович здійснив значний внесок у мовознавчі дослідження творів Тараса Шевченка. Його роботи презентують аналіз літературної мови, діалектологічні дослідження, вивчення історичного розвитку української мови. Ці дослідження допомагають краще зрозуміти стилістичні особливості та мовні засоби, які використовував Т. Шевченко у своїх творах.

Мовознавча Шевченкіана В. Сімовича представлена такими науковими розвідками: «Чи можна вже студіювати Шевченкову мову» (1935 р.), «Шевченкові „крилаті” вислови» (1935 р.), «Дещо про шевченкову архаїзовану мову» (1938 р.), «Недосвіт» у Шевченка» (1940 р.), «Віднайдений автограф листу Тараса Шевченка до кн. Варвари Репніної» (1931 р.).

Мовознавчі шевченкознавчі студії В. Сімовича залежно від їхнього змісту та акцентів можемо поділити на дві групи:

1. Праці, що зосереджені на лексичних і стилістичних особливостях мови поета. Це праці:

- «Чи можна вже студіювати Шевченкову мову» (1935 р.), в якій автор аналізує можливості й методи вивчення мови Шевченка, акцентуючи увагу на її лексичних і стилістичних особливостях;
- «Шевченкові «крилаті вислови» (1935 р.), яка зосереджена на аналізі окремих виразів, що стали знаковими для української культури, і розкриває їхню стилістичну й семантичну цінність;
- «Дещо про Шевченкову архаїзовану мову» (1938 р.), в якій В. Сімович описує використання архаїзмів у творах Шевченка, їхню роль у створенні історичного й народного колориту.

2. Праці, які стосуються аналізу рукописів і текстологічних аспектів. До цієї групи зараховуємо дві праці:

- «Недосвіт» у Шевченка» (1940 р.), в якій В. Сімович аналізує конкретний вислів у текстах Т. Шевченка, з акцентом на текстологічні проблеми;
- «Віднайдений автограф листу Тараса Шевченка до кн. Варвари Репніної» (1931 р.), що присвячена текстологічному аналізу рукопису, збереженню оригінальної мови.

2.1. Лінгвістичний аналіз мови творів Т. Шевченка у працях В. Сімовича

У статті «**Чи можна вже студіювати Шевченкову мову**» В. Сімович розмірковує про можливість вивчення мови, якою писав Т. Шевченко. Учений аналізує особливості мови поета, порівнюючи Шевченкову мову з сучасною дослідникові українською мовою, аналізуючи їх відмінність та подібність. Аналізуючи двотомне видання «Кобзаря» 1926 року С. Єфремова та М. Новицького, В. Сімович зазначає: «Це видання стало основою для всіх дальших видань на Наддніпрянщині, на ньому опер текст свого видання й Український Науковий Інститут у Варшаві, а власне – редактор його Павло Зайцев (маємо на увазі II том творів Т. Шевченка, що вийшов 1934 р.)» [36, с. 328]. І попри розбіжності у поглядах щодо вибору видавцями варіантів поем для видання мовознавець вважає важливим оригінальний Шевченків текст, якого, за словами вченого, у виданні 1926 року не подано. А без цього не можна говорити про наукове вивчення Шевченкової мови: «Доки ми не матимемо докладної копії Шевченкової поезії з автографів – коли вже не можемо мати фотографій із автографів, – ми науково аналізувати мови Шевченка не можемо, не можемо навіть дати словника з його творів» [36, с. 328].

У статті В. Сімович розглядає декілька фрагментів з поеми «Черниця Маріяна», що була надрукована в 1924 році з автографу М. Новицьким у IV томі «Записок історично-філологічного відділу ВУАН». Автор статті припускає, що

видавці мали доступ до цього автографу, оскільки зміни в тексті є мінімальними. Зауважуючи, що видавці замінили кожне Шевченкове «*шо*» та «*шоб*» на «*що*» та «*щоб*» (хоча це дві паралельні форми в українській мові, а тому варто було б залишити їх у тому вигляді, як використовував Шевченко, який знав обидві форми), мовознавець вважав, що замінювати Шевченкове «*тільки*» на «*тільки*» не варто, так само не можна було замінювати «*уледви-ледви*» на «*ледве*», «*все-вечера*» на «*що-вечора*», «*тойді ж*» без «*й*», «*замісь*» на «*замість*», «*кріз (кризь) тин*» на «*крізь тин*», «*сльози Марянини*» на «*сльози Мар'янині*», а цікаву форму «*білше*» на «*більше*». Мовознавець вважає, що ці зміни можуть здатися дрібницями, але для Шевченкової мови вони дуже важливі і навіть у популярному виданні не слід було їх робити.

Великою помилкою вважає В. Сімович і те, що видавці не врахували Шевченкових наголосів, які поет ставив там, де могло виникнути непорозуміння або де наголос у російській мові відрізнявся, як, до прикладу, у словах «*господи*», «*лама*», «*талану*», «*Петруся*», «*яку-небудь*», «*виходила*», «*сходилися*», «*Хомо*», «*за старшою*» та інші. Якщо Шевченко вважав за потрібне поставити наголос, то він знав, чому це робить, і видавці повинні були звернути на це увагу.

Щодо архаїзмів у текстах Т. Шевченка, то В. Сімович звертає увагу на те, як видавці відтворюють у своєму виданні староукраїнський текст літопису чи церковні слова. Знаючи, що Т. Шевченко змішував «*ы*» з «*и*» й обидва ці знаки з «*е*», видавці, як і належить, подають Шевченкове «*дывиця*» як «*дивиться*», «*обнимымось*» як «*обнімемось*», «*кинышь*» як «*кинеш*» та «*предалась*» як «*придалась*». За таким принципом, розмірковує автор, чому б тоді в церковних словах або в українських архаїзмах не залишити «*сиріч*» замість «*сіріч*», або «*растли ю*» замість «*растлі ю*»; чому б не писати «*алілуя*», «*прісносуций*», «*радується*», «*ланіти*», «*весі*», «*стязі*», «*нізпошли*» так, як ці слова були в оригінальному тексті?

В. Сімович веде мову й про використання в автографах Т. Шевченка літери «ѣ» замість «і», як наприклад, у «Черниці Мар'яні» «вѣнчаеця», «цѣлуе», «дѣду», де видавці залишили «і». Проте у церковному слові вжито «достойно пѣтая».

Такий порівняльний аналіз, на думку В. Сімовича, дає підстави ставитися до видання 1926 року з певною недовірою. Така передача Шевченкової мови, на думку дослідника, ускладнює можливість глибоко вивчати мову поета, тому наукове видання вимагає сумлінної дослідницької праці. Адже Т. Шевченко був майстром у використанні архаїстичних форм, він часто створював свої форми на основі знання церковної мови, які сприймаються як свої, хоч і старі. Однак, на переконання автора статті, важко повірити, що поет використовував російські форми замість церковних: «Але ж щоб Шевченко заводив російські форми замість церковних (*вічної славою, вашей кровію*) – в це, знаючи незвичайний мовний такт Шевченка, – ніяк не хочеться повірити!» [36, с. 330].

Отже, у статті «Чи можна вже студіювати Шевченкову мову» В. Сімович підкреслює необхідність ретельного й точного підходу до вивчення мови Т. Шевченка, зокрема через дослідження його автографів та збереження оригінальних форм і конструкцій.

У статті «Шевченкові «крилаті вислови» В. Сімович досліджує важливість і вплив висловів Т. Шевченка на українську літературу, культуру, на фразеологічний фонд мови; аналізує, як ці вирази відображають думки та настрої поета, а також – як вони впливають на сучасну культуру та мислення.

На початку статті В. Сімович веде мову про те, що у творах відомих світових поетів завжди можна побачити вирази, що відразу привертають особливу увагу читачів або слухачів. Такий ефект дослідник пояснює тим, що крилаті вислови оформлені просто, зрозуміло, а інколи й образно. Автор наводить влучне порівняння таких виразів з образними народними прислів'ями: на перший погляд вони прості, але варто задуматися над ними – і розумієш, скільки життєвої правди

в них міститься, і як широко їх можна інтерпретувати: «То так, як із народними приповідками. Всі вони на око прості, але вдуматися в них, то з дива не виходиш, кілька життєвої в них правди та як широко треба їх розуміти» [37, с. 332]. Читаючи їх, людина відразу замислюється, глибше проникає в суть вислову і сприймає його як своє власне.

Такі вислови вчені-літературознавці називають крилатими словами. В. Сімович метафорично пояснює походження терміна «крилаті»: оскільки вони передаються від однієї людини до іншої, приносячи розраду душі, змушуючи розум замислитися, і залишаючи свій незабутній слід, летять далі. Люди сприймають їх як свої і використовують у потрібний момент. Автор статті простежує також шляхи поширення у мовленні таких сполук: через школу, читання творів тих письменників, які їх увели у свої твори, через святкування пам'яті письменників, через живе спілкування. Автор згадує численні вислови, що їх увели в мовлення давні греки, навчаючись на своїх великих народних епосах «Іліада» та «Одіссея». Процес запозичення таких висловів перейшов і до нових грецьких письменників. У такий спосіб, міркує В. Сімович, такі «крилаті слова» почали вживатися серед людей, наче їхні власні.

В. Сімович веде мову про те, що це явище спостережено і в інших народів, наприклад, у німців, французів, англійців. І звісно, що іноді «крилате слово» зрозуміле тільки там, де його створили поети, і чужинці його не розуміють, їм потрібно пояснити його. Це можна пояснити, на думку автора, тим, що такі «крилаті слова» часто використовують окремо від цілого речення. Спочатку вони використовувалися в цілісних реченнях, так, як їх написав поет, але з часом, коли всі слова речення увійшли в народну свідомість і стали цілком зрозумілими, вже не було потреби вимовляти все речення, достатньо було сказати початкові слова або ті, що передають основний зміст.

Саме такий алгоритм введення у мовлення «крилатих висловів» В. Сімович пояснює на прикладі саркастичного Шевченкового «крилатого вислову» *«не так*

тії вороги», який зараз не потрібно закінчувати словами *«як добрії люди»*, бо в нашій свідомості вже є вся глибока думка поета, яку він вклав у вірш:

*«Не так тії вороги,
як добрії люди –
і окрадуть, жалкуючи,
плачучи, осудять,
і попросять тебе в хату,
і будуть вітати,
і питають тебе про тебе,
щоб потім сміятись,
щоб з тебе сміятись,
щоб тебе добити».*

В. Сімович простежує, що тепер уже вислів *«не так тії вороги»* «крилатий» і його вживають в дусі всіх подальших слів Шевченкової поезії, *«як хочемо коли боронитися від т. зв. „добрих людей”...»* [37, с. 333].

За спостереженням автора статті, таких вирваних із цілих, а подеколи великих за обсягом творів Шевченкових «крилатих слів» є чимало. Дослідник наводить приклади таких сполук, розтлумачує їх та подає твір, з якого походять ці вирази, наприклад:

- *«великих слів велика сила»* (про балакунів, що нічого не роблять, а тільки знають багато говорити, з «Посланія»);
- *«гнилою колодою по світу валятись»* (про дармоїдів, з «Минають дні»);
- *«за шмат гнилої ковбаси»* (про безхарактерних, нікчемних людей, що й рідну матір могли б продати, з поеми «П. С.»);
- *«не за Україну, а за її ката»* (про тих, хто чужим вислугуються, з поеми «Кавказ»);

- «не минати ні титли, ні тії коми» (дуже докладно і глибоко щось брати, прочитувати, з «Послання»);
 - «грязь Москви, варшавське сміття» (про національних зрадників, з «Послання»),
 - «на всіх языках мовчати» (не протестувати на кривди, з «Кавказу»);
 - «наша не своя земля» (коли рідний край під чужим пануванням, «Мені однаково»);
 - «теплий кожух не на мене шитий» (що кому підходить, «Гайдамаки»)
- і т. ін.

В. Сімович спостеріг, що більшість цих відірваних висловів у відповідних Шевченкових поезіях мають насмішливий, глузливий відтінок. Це цікаво, на думку дослідника, адже глузування часто більше врізається в душу людини, ніж довгі проповіді чи навіть сльози. Коли людина чує глузливе зауваження, їй стає соромно за свої вчинки, вона переглядає свою поведінку і, можливо, виправляється.

У статті йдеться й про те, що, крім цих відірваних слів, у мові Т. Шевченка є багато таких, що функціонують як цілі «крилаті речення». Автор пояснює, що це відбувається, коли речення утворює замкнену думку, яка б втратилася при скороченні. Наприклад, «Раз добром налите серце ввік не прохолоне» (про того, хто здобув собі переконання), «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине», «Сонце йде і за собою день веде» (про народну освіту). Тут кожне слово важливе, і вони не втрачають сенсу навіть окремо.

В. Сімович констатує, що багато «крилатих слів» з «Кобзаря» перейшло в нашу щоденну мову. Він пояснює, що це відбувається не тільки завдяки щорічним святкуванням пам'яті Шевченка, але й тому, що їх глибокий зміст і форма виразу постійно вражають українців, до прикладу, як у виразі «Доборолась Україна до самого краю» (про невдалу боротьбу). Пояснюючи особливості функціонування у мовленні цього виразу та його сприймання, автор веде мову й

про невербальний супровід вимовляння цієї фрази: «Ми, звичайно, при цьому „крилатому слові” хитаємо ще головами, бо маємо на думці даліші слова поеми. Іншими словами – така погана боротьба, що поганішої вже й не придумаєш...» [37, с. 334]. Цей вираз виявляє суть невдалої боротьби, і тому мовці часто хитають головами, згадуючи ці слова.

В. Сімович стверджує, що так багато «крилатих слів» не дав нашій мові ні один український письменник, як Т. Шевченко у його «Кобзарі». Ці слова і вирази стосуються життя, бажань, надій, життєвих слабкостей, поглядів на світ, на людей, на рідний край, на його минуле й майбутнє. Ми часто вживаємо у мовленні Шевченкові слова, висловлюючи свої думки й почуття.

Велику вагу, на перекоання В. Сімовича, мають вислови Т. Шевченка про долю рідної землі, минуле України й надії на майбутнє. Наприклад, *«Хто матір забуває, того Бог карає»*, *«В своїй хаті своя правда, і сила, і воля»*, *«Нема на світі України, немає другого Дніпра»*, *«Кохайтеся, та не з москалями»*, *«Встане Україна, і розвіє тьму недолі»*.

В. Сімович стверджує, що хоч у статті наведено лише деякі приклади «крилатих слів» Т. Шевченка, однак з поширенням його «Кобзаря» зростатиме кількість його «крилатих слів». «Бо Шевченко з цього погляду для нас – невичерпна криниця» [37, с. 335].

Отже, основні аспекти аналізу праці «Шевченкові «крилаті вислови» є походження та значення крилатих висловів, їх стилістичні особливості, вплив на розвиок літератури, індивідуальну манеру інших письменників, культурне значення таких виразів. Ця праця є важливим джерелом для розуміння глибини та багатства мови Тараса Шевченка, її глибокого філософського змісту, а також його впливу на національну культуру

У вступній частині до наукової розвідки **«Дещо про Шевченкову архаїзовану мову»** В. Сімович порушує питання тлумачення архаїзмів,

зазначаючи, що це форми чи слова, які колись активно використовувалися, але з часом втратили своє поширення через історико-культурні зміни. Дослідник пропонує таке визначення архіїзмів: «За такі архайзми в українській мові ми вважаємо форми чи слова староукраїнські, нераз мові цілком чужі (напр., неповноголосі форми т. зв. групи *tort*), зложені слова, живцем поперекладені з грецької мови (напр., *довготерпініє*), але ж із історичним життям української мови тісно зв'язані» [30, с. 341]. З-поміж архіїчної лексики В. Сімович виокремлює, по-перше, церковні слова, що «змеханізувалися», зжилися з церковною культурою і стали частиною сучасної мови, іноді без відчуття їх як архайзмів (наприклад, «*воскреснути*», «*спасеніє*»); по-друге, це староукраїнські форми, які залишилися тільки в певних мовних зворотах (наприклад, «*на тще серце*»).

За спостереженням В. Сімовича, мова Т. Шевченка містить як старі форми і слова, що вже стали звичними, так і живі «активні» архайзми. Ці архайзми є невід'ємною частиною мови поета, і їх не слід відокремлювати від народних елементів, оскільки поет розглядав їх як свої, українські. Він використовував народні форми і слова разом з архайзмами, і ніде не створюється враження, що вони незрозумілі або чужі. Дослідник Шевченкової мови зазначає, що єдине місце, де Шевченко перекладає архайзм народним словом, це фрагмент «*вони, кажуть вам, прозябають, або по-вашому, ростуть*», де лексема *прозябають* має інше значення («розмова варнаків, напівписьменних») [30, с. 341]. А отже, на думку мовознавця, архайзми є невідривною частиною мови Шевченка і мають свої окремі функції та значення.

Попри закиди, що це церковна мова і що такі форми та слова не можна вважати українськими архайзмами, В. Сімович свідомо обрав цей термін, оскільки ці слова та форми пов'язані з мовним відчуттям Т. Шевченка, з розвитком його розуміння функцій окремих слів чи форм. Дослідник зазначає, що в перших творах Кобзаря майже немає архайзмів, ці слова та форми мають

основу у початковій і пізнішій освіті поета. Архаїзми перейшли до мови поета зі староукраїнської мови, яка використовується в Біблії, літописах чи «Слові о полку Ігоревім». Адже відомо, що Шевченкові твори сповнені образів, запозичених із Біблії. Для таких образів, за спостереженням В. Сімовича, Т. Шевченко послуговувався староукраїнською мовною формою, яку використовував з великим мовним тактом. У його «Псалмах» 1845 року, у так званих «подражаннях» Ісаїї, Осії, Єзекіїля багато образів вербалізовано архаїзмами. Те саме стосується і поем, теми яких узяті з Біблії («Марія», «Саул» та ін.) або зміст яких пов'язаний зі Святим Письмом («Пророк»). У цих творах функція архаїзмів, зауважує В. Сімович, зрозуміла: скрізь присутній пророчий, євангельський, повчальний тон, повний гніву та погроз, – і для цього необхідні староукраїнські форми, слова, звороти. Автор зауважує, що нарис «Дещо про шевченкову архаїзовану мову» є конспективним і стислим, і хоча дослідник звертається до згаданих творів, усе ж більше його цікавлять поезії, не пов'язані з біблійними темами. Також мовознавець зазначає, що зовсім не бере до аналізу зрозумілі, уже «змеханізовані» староукраїнські слова, значення яких не відрізняються від значень, у яких їх уживає поет (наприклад, *«невсипущий»*, *«якомога»* тощо) [30, с. 342].

В. Сімович об'єктивно зауважує, що його міркування, викладені в нарисі, не претендують на повноту, що зумовлене відсутністю канонічного видання творів Шевченка, зазначаючи, що доки твори поета не надрукують за автографами, так, як він їх писав, то неможливо ґрунтовно досліджувати його мову, а отже, неможливо вважати висновки цілком правильними. Проте деякі моменти, хоч і незначні (зокрема про архаїзми), у розвідці висвітлено.

Дослідник подає перелік архаїчних явищ у мові Т. Шевченка.

1. Фонетичні:

— неповноголосі форми, наприклад: *«сребро-злато»*, *«собор тисячеглавий»*, *«драгим елеєм»*, *«царського смрада»*, *«на дереві»* тощо;

— замість «і» в закритих складах вжито «о», «е», наприклад: *«регот»*, *«сльоз-слов»*, *«непотребная»* тощо;

— рефлексии праслов'янських **tj*, **dj* – «ц», «жд», наприклад: *«просвіщенні»*, *«народженного»*; а також праслов'янське **gt* з палаталізацією – «ц»: *«помощник»* тощо.

2. Щодо відмінювання:

— форми на кшталт *«царей»*, *«пастирей»*, *«словеса»*, *«церков Богданова»*, *«без весл»* тощо;

— Т. Шевченко вживає знахідний відмінок множини чоловічого роду, замість називного відмінка, наприклад: *«серце люди полюбило»*, *«постави ангели свої»* тощо;

— вживання форм двоїни в чоловічому роді, наприклад: *«два года»*, *«два лихтаря»*, *«рученнята сховавши в рукава»* тощо;

— вживання іменних форм прикметника в атрибутивному (як-от, *«я стар чоловік»*) і предикативному (наприклад, *«я стар був, немощен»*) значеннях; старіші відміни прикметників, наприклад: *«над божим народом»*; множини прикметників середнього роду на -а: *«воздає зlodіям за злая»* тощо.

— вживання знахідного відмінка однини третьої особи: «ю» (наприклад, *«растли»*, *«прожене»*);

— вживання форм дієслів на -иши у другій особі теперішнього часу: *«нащо вієши»* (наприклад, *«несеш хановські стріли»*);

— вживання форми другої особи однини минулого часу дієслова «бути» – «єси» (наприклад, *«дурна єси і нерозумна»*);

— вживання форми складеного минулого часу з допоміжним дієсловом (наприклад, *«пішла єси»*, *«прозрів єси»* тощо);

— вживання форми наказового способу другої особи однини (наприклад, *«буди»*, *«прорци»*, *«постави»*), описових форм (наприклад, *«да совершиться»*), форм множини (*«озовітесь»*, *«не топчіте»*, *«не дуріте»*);

— вживання пасивних дієприкметників на *-мий* (наприклад, *«незнаємий», «незаходимий», «огнем непалиме», «неісходима»*), дієприкметників теперішнього і минулого часу (наприклад, *«незрящих», «насущих», «присносущий», «мовлявший», «неохолонувий ще труп», «бивий»,* дієприкметників теперішнього часу на *-я* (наприклад, *«і цілував, благословляя», «воспоєм, благая», «читая, оживаєм»* тощо);

— вживання форми аористу (наприклад, *«умре муж велій», «поживе Давид», «прожене»* та ін.).

3) Словотвірні:

— суфікси: *-тель* (*«обличитель», «держатель», «благовіститель», «розпинатель»*), *-іє* (*«униніє», «довготерпініє»*), нестягнені форми у суфіксі *-ьство* (*«пророчество», «козачество»*); суфікс *-ь* у прикметниках: *«орлім оком», «в сльозах удових», «на бороду Аароню»*; прикметники на кшталт *«овній», «синовний»* тощо;

— префікси: *воз-*, *вос-* (*«возлагати», «воспрянути», «воспіти», «воскликати»*), *со-* (*«создати», «соблюсти»*), *із-*, *іс-* (*«ізбавити», «ізбрати», «іскуПЛенні раби», «неізреченний»*), *низ-* (*«низпослати»*) тощо;

— прийменник у формі *«во»* (*«во тьмі», «во ім'я»*) тощо;

4) Вислови: *«злодій»* (у значенні *«злочинець»*), *«соузник», «сопутник», «одр», «божії глаголи», «враг»* (*«врага не буде, супостата»*), *«младенець», «путь»* чоловічого роду (наприклад, *«на путь святий», «путем терновим»*), *«язык»* (у значенні *«народ»*), *«вопль», «пря»* (наприклад, *«на прю стати»*), *«длань», «куща»* (у значенні *«хата»*), *«глава», «чадо», «молебствіє», «ціломудріє», «кроткий пророк», «младенчі сльози», «бебряний», «бездыханний»* (у значенні *«труп»*), *«пребезумний»*; *«во время оно»*; *«взискати», «чаяти», «воспрянути», «возвисити», «глаголати», «отверзтися»* (*«німим отверзуться уста»*), *«понести»* (славу), *«воплотити», «ректи»* (*«рек», «рци»*), *«наректи»* (*«старий нарек його Іваном»*), *«розтлити»*; *«діючий», «грядущий»; «ревностно», «благо»,*

«сиріч», «ніже» («ніже тії коми»), «всує», «доколі», «елико» тощо. До цієї ж групи В. Сімович зараховує синтаксичні архаїчні явища (наприклад, «плача... ісполню гради і села», «ізбави нас вражой наруги», «караюсь сердитим Богом»; речення з «да»: «да не скаже лютий ворог», «да гріють молодого кесаря», «сміятися чому», «вчитися чому» тощо), стилістичні архаїчні явища, наприклад, полісиндетони, що характерні як для Святого Письма, так і для староукраїнської літератури (наприклад, «і **засвітив**, **любомудре...**, і слов'ян велику купу **перелічив...**, і **став єси** на великих купах... і, о диво, трупи встали і очі розкрили, і брат з братом обнялися, і проговорили слово тихої любові... і потекли в одно море слов'янської ріки»), риторичні питання тощо [30, с. 343–345].

В. Сімович стверджує, що Т. Шевченко використовував архаїзми цілком свідомо, аргументуючи це тим, що у мові митця зафіксовано «власні» форми поета, які він створив самостійно і які не зустрічаються в староукраїнській мові. Ці форми з точки зору цієї мовної системи є зовсім неправдивими. Наприклад, поєднання форми теперішнього часу з допоміжним дієсловом: «добре **єси-робиш**» («Перебендя»); «де з нею **дінешся-єси**» («І станом гнучим»); «умреши-**єси** на самоті» («Неофіти»); «кого **годуєте-єсте**» («Відьма»), форма кличного відмінка однини: «Вавилоня **дщере** **окаянна**» («136 псалом») або форма теперішнього часу: «**сонця** **не узрію**» («Царі»). В. Сімович робить спостереження, що так звані правильні староукраїнські (та деякі сучасні) форми: «**робиш**», «**дінешся**», «**годуєте**», «**дици**», «**узрить**» не відповідали тим функціям, які Шевченко хотів передати (наприклад, неправильна форма «**дщере**» була потрібна поету, на думку дослідника, для звучання «р», оскільки форма «**дици**» була б непоетичною і незрозумілою).

Отже, В. Сімович робить висновок, що архаїзми Шевченка виконують специфічні **функції**:

- 1) формальні – мовні, стилістичні, поетичні та
- 2) значеннєві, семантичні або семасіологічні [30, с. 346].

На основі аналізу архаїзмів у мові Т. Шевченка В. Сімович дійшов висновку, що поет часто використовував архаїзми, які в тогочасній українській мові не існували, або ж створити їх було складно (наприклад, «отмщеніє», «возлюбленник», «сопутник»). Особливо це стосується слів із префіксом *вос-*, який частково зник, частково змінився на *уз-* («узвар», «узлісся») або злився з іншими формами («схід», «зійти»). Мовознавець стверджує, що для Шевченка ці нові форми не передавали значення, яке мав префікс *вос-* у староукраїнській мові (рух долини вгору, повнота, початок дії тощо). Тому слова з цим префіксом – «возлагати», «вознести», «воспрянути» – були для поета незамінними.

Важливим, як на нас, є міркування В. Сімовича про те, що деякі з проаналізованих слів можна було б розглядати як русизми. Проте, аналізуючи їх глибше, стверджує дослідник, можна розрізнити, що русизми у Т. Шевченка мають окремі функції, зазвичай іронічні щодо царських порядків (наприклад, «отечество») [30, с. 346].

В. Сімович підкреслив значення вживання архаїзмів для створення асонансів у поетичній мові Т. Шевченка, як, наприклад:

«до слъоз, до крови, до пожару»

або

«ще б плакала Катерина, та сліз більш немає».

Автор нарису звертає увагу на те, що назви місцевостей у Шевченка також залишалися в архаїчній формі («Борисполь», «Очаков»), це, стверджує мовознавець, робило їх значущими для читача.

Звертає увагу В. Сімович на функціонування архаїзмів у творах Т. Шевченка високого стилю: в молитвах, повчаннях, заборонах і навіть у пророцтвах про майбутнє, а також у присвятах та похвалах, наприклад:

«Благословенная в женах, святая, праведная Мати».

У молитвах Т. Шевченко використовував архаїзми, звертаючись до Бога з проханнями (наприклад, «низпослати силу трудящим людям»). Архаїзми

відірають важливу роль, додаючи глибини та сили мовленню, підкреслюючи особисте мовне чуття поета і його стилістичну майстерність.

Євангельська наука, втілена в староукраїнській мові, на думку В. Сімовича, позначилася на мові творів Т. Шевченка вживанням архаїзмів. Поет у дусі християнської моралі веде мову про те, що старість має свої права («*я стар чоловік*»; «*я стар був, немощен*»). Поет проявляє любов і милосердя до бідних, хворих, немічних і сиріт. У його творах сироти називаються «*трудящими*» чи «*роботящими*», зведена «*відьма*» лікує хворих, кріпаки описані як «*брати незрячі*», а раби – як «*незрячії*». Немовлята навіть розуміють думи поета, а матері без синів залишаються «*старими і немощними*». Сам поет відчуває «*болящее серце*» і «*немощну душу*», яку він посилає шукати «*сцілющої і живучої води*». Це все, на думку В. Сімовича, – прагнення до надприродного, до якогось чуда (наприклад, «*незрячі прозрятъ, німим отверзнуться уста*», «*дебр-пустиня, сцілющою водою вмита, прокинеться*», «*воскресну ради людей нищих, возвеличу рабів моїх*»). Поет веде мову про те, що існує також «*живуща сила*», яка пробуджується у «*недобитої старої матері*», яку замучили, і «*живуща кров*» Прометея, яку орел ніколи не зможе випити. Однак, спостерігає дослідник Шевченкової мови, у поета не тільки старі люди варті поваги, але й старі речі, в які вкладено багато любові, такі, як старі дерева, посаджені замолоду, а також ті почуття, які поет носив у душі протягом трьох років неволі – це не «*злато, сребро*», а «*незримії скрижалі, незримим писані пером*».

В. Сімович говорить про те, що Біблія та староукраїнські літописи слугували Шевченкові джерелом висловів у його поемах, що описують життя царів, панів (в оформленні таких висловів беруть участь архаїзми, напр., молодих новоженців з косягола ведуть у «*возобновленнії покої*») та звичайних людей, які відчували себе вищими за своїх співгромадян (напр., удовиця, яка для свого сина зробила сідло, *златом окула* і одягла його в дорогий жупан, посадила на коника: «*Гляньте,*

вороги, подивітесь»). Такі вислови передають атмосферу життя царів, таку відмінну від життя звичайних людей, яку поет зображує звичайними словами.

Засобами уведення архаїзмів Т. Шевченко передає й пишність стародавнього Риму, де відбувалися *«приуротовані веселі пирування»*, де *«чертоги горіли пурпуром і златом»*, і паради, коли *«з собором іде сам кесар»*. В. Сімович помічає, що скрізь у цих архаїзмах присутня іронія – це інша функція таких слів у Шевченка. Високі вислови передають його неприйняття людей вищого стану, панів, *«просвіщених християн»* та *«просвіщених вельмож»*, тих, хто буже *«по-своєму глаголять, як німець покаже»*, та його ненависть до царського ладу з його *«благоденствіями»*, *«указами»*. Така іронія переходить, за спостереженням мовознавця, у глум, а інколи й у сарказм, коли поет переповідає події з Біблії майже біблійними словами (*«цар грівся і... і не позна ю»*) або з літопису (*«Владимир... потя народ, княжну поя, от 'іде в волости своя... растли ю, прожене ю»*).

Насамкінець В. Сімович звертає увагу на те, як Шевченко майстерно використовує архаїзми і відрізняє їх функції від функцій українських народних слів, ілюструючи це прикладами: *«утни, батьку, орле сизий»*; *«добре єси, мій кобзарю, добре, батьку»* та ін.

Можемо підсумувати, що в статті «Дещо про шевченкову архаїзовану мову» В. Сімович досліджує використання архаїзмів у творах Т. Шевченка, акцентуючи увагу на аспектах походження архаїзмів, їх функцій, стилістичних особливостей, ролі у формуванні національної ідентичності, впливу на сучасну мову. Ця стаття є важливим дослідженням, що допомагає краще зрозуміти мовну майстерність Тараса Шевченка та його вплив на українську культуру.

2.2. Проблеми дослідження та збереження оригінальності мови Т. Шевченка

Нарис В. Сімовича «Недосвіт» у Шевченка» присвячений дослідженню особливостей використання Т. Шевченком лексеми «недосвіт».

В. Сімович зазначає, що в «Кобзарі» видання від 14 вересня 1860 року, у вірші «Н. Я. Макарову» зафіксовано слово «недосвіт» (з наголосом Т. Шевченка над «о»). За спостереженням дослідника, це унікальне слово, воно більше ніде не трапляється, воно є «чисто Шевченковим» [31, с. 354]. А тому В. Сімович бере собі за мету пояснити це слово, обравши для наукової розвідки метод аналізу інших слів у Т. Шевченка, подібних за будовою.

Мовознавець веде мову про те, що у всіх слов'янських мовах, у тому числі й в українській, є чимало дієслів із префіксом «до-», що означає остаточне завершення дії. Т. Шевченко у своїх творах використовує такі дієслова, серед яких: «додибала», «дожать», «докопалися», «дотлівала», «догодувати», «доробили» та ін.

Розтлумачуючи слова з «недо», В. Сімович говорить, що в них відчувається щось неповне, наче чогось бракує. Для прикладу автор нарису аналізує слово, яке часто вживане у мові Т. Шевченка, «недобити», зазначаючи: «Шевченкове дієслово „добити” з запереченням означає “не домучити”» [31, с. 355], ілюструючи таке пояснення цитатами Шевченкових поезій («старий недобиток варнак» та «земляк і недомучений варнак»), а також з листів письменника («горем недобите старе серце», «бородатого недобитого кобзаря»).

Хоча ці приклади стосуються дієслівних основ та дієслівних форм, однак їх значення подібні й в іменниках, утворених за допомогою суфіксів від дієприкметникових форм цього дієслова: «недобитий» > «недобиток». Цікавим є спостереження В. Сімовича про те, що цей іменник утворений за допомогою суфікса «-ок-» від перехідного дієслова, однак українська та інші слов'янські мови мають подібні творення і з неперехідними дієсловами. У Шевченка, за твердженням мовознавця, це два таких іменники: «недоріка» і «недоук», у той час, як іменник «недотика» (що вжитий в поемі «Великий Лях») не належить до цієї

категорії, оскільки це слово утворене безпосередньо від дієслова «*дотикати*», де префікс «*до*» має інше значення.

В. Сімович вважає іменник «*недоріка*» давнім українським і переконливо це доводить: «Від першого іменника „недоріка” – відгонить старовинністю. Це відразу можна відчувати. На це вказує вимерлий у таких випадках корінь **rek*, пор. староукраїнське *ректи* = сказати). Слово це архаїчне, рівнозначне з новим – „недомова” (від дієслова *мовити* – зі словника Б. Грінченка). В одному й другому слові дієслівна основа відчувається, і відчувається первісне значення дієслова „недоректи”, „недомовити”, „недоговорити”, отже „недоріка” – людина, що „не договориює до кінця слів”, що „не вміє їх до кінця договорити”, отже, або – загикується (недоріка = загикуватий), або говорить погано» [31, с. 357]. Учений спостеріг, що це слово у Т. Шевченка часто вживається разом із словом «*каліка*», що додає уточнення до його значення. Лише один раз у поемі «Сова» Т. Шевченко вживає це слово на позначення людини, яка затинається або не вміє скласти до купи двох слів.

Аналізуючи слово «*недоук*» з первісним значенням «людина, що не довчилась», В. Сімович вважав, що хоча на перший погляд видається, що це слово має дієслівну основу, однак це архаїзм, утворений від іменного кореня «-ук-». Важливим спостереженням вченого є те, що ні в українській мові, ні в інших слов'янських мовах немає іменників із префіксом «*до-*» з позитивним значенням [31, с. 359].

Учений тлумачить слово «*недоліток*», що його використовує Т. Шевченко в поемі «Сліпий», як «неповнолітній», «той, хто не досяг зрілого віку», зауважуючи, що, очевидно, що недолітками поет називав паничів. Іменна основа, за спостереженням В. Сімовича, «*літо*», префікс «*до-*», та заперечення «не-» передають значення: «*не досягти літ*»; а отже, «*недоліток*» означає «той, хто ще не досяг своїх років». Це підтверджено й аналізом функціонування слова «*недоліток*» в поемі «Великий Лях»: «І це цілком логічно виходить з поеми: три

душі – це українська політика за козацької доби української історії: за Богдана „відданиця” – дозріла, подає рушники; за Мазепи – недоліток; в часах Катерини – у сповиточку... З того всяк, що не доріс до своїх років і до завдань, зв’язаних із цими роками, – „недоліток”, тим-то й, на думку поета, деякі українські гетьмани, що доводили до упадку Чигрина як столиці козацької держави, – недолітки...» [31, с. 359]. Суфікс «-ок-» вказує на зменшувально-пестливу форму: «недоліток» – неповна, незріла людина.

Слово «недолюдок», за тлумаченням вченого, означає щось, що «не досягає рівня людини», «неподібне до людини». Це зрозуміло з вірша «У нашій раї на землі», *недолюдок* – це не людина, а щось подібне до «безрого сатани».

В. Сімович робить висновок, що слова зі зменшувальним суфіксом «-ок-» передають образ неповної людини, з відтінком насмішки, а усі іменникові основи з суфіксом «-ок-» чи без нього мають наголос на префіксі «до-», наприклад: «недоліток», «недолюдок», «недолюд», «недоум», «недомудр», зазначаючи, що первісно це був синтаксичний наголос, наголос у реченні: «до літ не дійшов», «до розуму не дійшов».

Дослідник мови Кобзвря звертає увагу на слово, утворене Т. Шевченком, «недомудр», яке має значення «повага діяча, що в пророчому тоні оцінює діячів минулого» [31, с. 361]. У цьому слові, вважає учений, префікс «до-» вже не має того відтінку значення, яке пов’язане з ним у подібних словах. Порівнявши це слово з відповідним висловом Т. Шевченка в поемі «Розрита могила», дослідник стверджує, що тут воно має значення «немудрий», оскільки, префікс «до-» втратив свою первісну функцію – «досягти чогось».

На підставі такого розгорнутого аналізу В. Сімович аналізує Шевченкове слово «недосвіт», яке вжито поетом у вірші «Н. Я. Макарову». В. Сімович звертається до біографії Т. Шевченка, зокрема до того факту, що поет мав намір одружитися з Ликерою Полусмак, кріпачкою пана М. Макарова.

Дослідник розглядає версію О. Кониського, який тлумачить слово «*недосвіт*» як «*недосвід*», маючи на увазі всі ті пересуди, що поширювалися про Ликеру. Виходячи з цього тлумачення, через Шевченків «*недосвід*» у спілкуванні з людьми розбилося сватання. Таке тлумачення слова «*недосвіт*» означає невдале сватання: «З такого пояснення виходить одне певне, що зв'язаний із невдалим сватанням із Ликерою» [31, с. 362]. У «Словнику української мови» слово «*недосвіт*» потлумачено як «ранковий мороз». В. Сімович вважає, що це пояснення підходить до першої частини вірша, однак незрозумілим є, чому має бути шкода цього «ранкового морозу».

Важливим для аналізу слова «*недосвіт*» В. Сімович вважає факт розриву Т. Шевченка з Ликерою, який надихнув на написання вірша. Поет розчарувався в коханій, застав її за зрадою. Вірш до М. Макарова був написаний відразу після розриву, він був з жалю: Ликера у вірші – той «*недосвіт*» або «*несвіт*» (пор. український прикметник «*несвітський*» чи «*несвітний*» – не такий, як люди, незвичайний, нелюдський, неприйнятий у суспільстві, небувалий). В. Сімович вважає, що «*недосвіт*» чи «*несвіт*» – це не «такий світ, як повинен бути» [31, с. 364]. Усі плани, пов'язані з одруженням поета, зникли, пропали мрії про спокійне родинне життя, залишалася самотність, яка його вбивала. «Після зради Ликери Шевченкове „серце розірвалось“, і його жаль вилився в цьому невеличкому вірші, жаль до – „недосвіта“, „несвіта“, що спричинив йому тільки горя...» [31, с. 364].

Веде мову В. Сімович і про припущення, що «*несвіт*» і «*нелюди*» стосуються всього оточення Шевченка, яке відмовляло його від одруження з Ликерою. Туди міг належати й Макаров, якому присвячений вірш, але тон твору не дозволяє припустити, що поет звертався б до свого друга такими словами.

Можемо підсумувати, що в аналізованому нарисі підкреслено, що «*недосвіт*» є важливим елементом у творенні художнього світу Т. Шевченка, який відкриває нові горизонти розуміння його поетичної мови.

У статті **«Віднайдений автограф листу Тараса Шевченка до кн. Варвари Рєпніної»** В. Сімович розглядає важливий історичний документ – лист Тараса Шевченка до княгині Варвари Рєпніної. Сімович аналізує текст листа, підкреслюючи його історичне та літературне значення.

У статті, зокрема, йдеться про віднайдений в публічній університетській бібліотеці в Женеві оригінал першого листа Т. Шевченка, написаного з Орської фортеці до княгині Рєпніної, що зберігся серед паперів Антуана Ерменжара, визначного швейцарського історика Реформації, уродженця Лозанни, який, будучи в Україні, спілкувався з родиною Рєпніних. Уся літературна спадщина Ерменжара перейшла до Музею історії Реформації в Женеві. Цей лист виявила Ганна Келлерова, донька Євгена Чикаленка та дружина славіста, доцента Кільського університету доктора Георга Зігмунда Келлера, яка переписала автограф власноручно, передала його до Музею Визвольної Боротьби України в Празі та дозволила використати цю знахідку. В. Сімович висловлює у статті щирі вдячність Ганні Чикаленко-Келлеровій за цю благородну справу.

Лист до Варвари Рєпніної ще у 1893 році після публікації його в «Київській Старині», це була копія, стверджує дослідник, зроблена самою княжною (у 1894 році, лист передрукували в «Зорі»). Саме з тієї копії листа передрукували в академічному виданні творів Т. Шевченка у третьому томі, що вийшов у 1929 році завдяки академікові Сергію Єфремову в Києві.

В. Сімович у статті подає цей лист, нумеруючи кожен з 59-ти рядочків.

Дослідник зазначає, що копія зроблена дуже вірно, «крім маленького недогляду, – віддає вона слово до слова Шевченків текст. З цього погляду віднайдений автограф для історика літератури, для дослідника життя поетового, його психології, настроїв – дає мало. Так зате для історика літератури він важний тим, що тепер він може повірити й іншим копіям із інших листів, що їх робила кн. Рєпніна – бо ж переписувала всі Шевченкові листи дуже сумлінно» [28,

с. 368]. Цим листом Шевченко поновлює своє листування зі своїм «незабутнім другом», із тою «єдиною сестрою», яка в тяжкі хвилини неволі завжди знаходила для нього слова підтримки. Листування тривало до 1851 року, коли граф Орлов поклав йому кінець окремою засторогою для княжни Рєпніної, заборонивши їй листуватися з поетом. Княжна з великим пієтизмом ставилася до листів Т. Шевченка; доказ цьому – точна копія відійденого листа. Зміни, які вона робила, стосувалися лише правопису: княжна виправляла Т. Шевченкові російську орфографію і змінювала розділові знаки відповідно до приписів тогочасної російської граматики.

В. Сімович робить, як на нас, важливий висновок, що ті «помилки» Поета (автор вживає велику літеру у цьому слові) щодо російської граматики є для нього характеристичними та мають велику цінність для лінгвіста, що княжна Рєпніна і не підозрювала, виправляючи правопис Поета хоч з наукової точки зору. Російські писання Шевченка, особливо особисті (його «Журнал» та листування) дають підстави стверджувати, що його російська мова не була літературною мовою тогочасних російських письменників, а своєрідною авторською мовою. Т. Шевченко реалізував російські фонemi через українську, передаючи їх на папері своїм українським правописом, тому його російські тексти напівросійські, і не слід відокремлювати їх від українських творів Поета.

Отже, аналіз, що здійснив В. Сімович, допомагає глибше зрозуміти як особистість Т. Шевченка, так і його творчий спадок.

Висновки до 2-го розділу

Дослідження В. Сімовича творів Т. Шевченка охоплюють різноманітні аспекти, серед яких фонетичні особливості, граматичні аспекти, лексика та фразеологія, семантика та символіка творів поета, стилістичні прийоми, що їх використовував Т. Шевченко для створення загального емоційного тла поетичного тексту; також це порівняльні дослідження з мовою інших

українських та світових поетів, вивчення змін та еволюції мови Т. Шевченка впродовж його творчого шляху, дослідження автографів Т. Шевченка та критичний аналіз різних видань його творів, з метою встановлення оригінального тексту.

Мовознавчі шевченкознавчі студії В.Сімовича поділяємо на дві групи:

- Праці, що зосереджені на лексичних і стилістичних особливостях мови поета («Чи можна вже студіювати Шевченкову мову» (1935 р.), «Шевченкові «крилаті вислови» (1935 р.), «Дещо про Шевченкову архаїзовану мову» (1938 р.);
- Праці, які стосуються аналізу рукописів і текстологічних аспектів («Недосвіт» у Шевченка» (1940 р.), «Віднайдений автограф листу Тараса Шевченка до кн. Варвари Репніної» (1931 р.).

У статті «Чи можна вже студіювати Шевченкову мову» В.Сімович аналізує можливості та виклики вивчення мови Т. Шевченка, враховуючи архаїзми та особливості, які використовував поет. Ключові положення цієї розвідки досереджені на таких аспектах: наявність наукового видання творів Т. Шевченка, аналіз видань творів поета 1926 року, збереження унікальних архаїзмів та форм, дослідження автографів Т. Шевченка, оскільки вони містять оригінальні форми слів і конструкції, які можуть бути втрачені або змінені у пізніших виданнях. Стаття підкреслює необхідність ретельного і точного підходу до вивчення мови Т. Шевченка.

Стаття В. Сімовича «Шевченкові «крилаті вислови» присвячена дослідженню важливості та вплив висловів Т. Шевченка на українську літературу та культуру. У ній простежено, як ці вирази відображають думки та настрої поета, а також, як вони впливають на сучасну культуру та мислення. Основну увагу звернено на походження та значення крилатих висловів, їх стилістичні особливості, вплив Шевченкових крилатих висловів на мову інших письменників, а також роль цих виразів у розвитку української літературної традиції.

Праця «Шевченкові «крилаті вислови» є важливим джерелом для розуміння глибини та багатства мови Т. Шевченка, а також його впливу на національну культуру.

У статті «Дещо про Шевченкову архаїзовану мову» В. Сімович досліджує використання архаїзмів у творах Т. Шевченка, акцентуючи увагу на таких аспектах:

а) походження архаїзмів – дослідник визначає, що багато архаїчних слів і виразів, використовуваних Шевченком, мають корені у старослов'янській мові; автор також звертає увагу на вплив народної мови та фольклору;

б) функції архаїзмів – архаїзми у творах Т. Шевченка виконують кілька важливих функцій: додають текстам поета історичної та культурної глибини, створюють певну атмосферу та допомагають підкреслити духовні й моральні цінності;

в) стилістичні особливості – В. Сімович аналізує, як Т. Шевченко використовує архаїзми для досягнення стилістичних ефектів, таких як підсилення експресивності та створення виразних образів;

г) роль архаїзмів у формуванні національної ідентичності – використання архаїзмів сприяє формуванню національної самосвідомості українців, підкреслюючи їхню історичну спадщину та культурні корені;

д) вплив архаїзмів на сучасну мову – В. Сімович подає спостереження, як архаїзми, що їх використовував Шевченко, вплинули на розвиток сучасної української мови та її літературної традиції.

Стаття «Дещо про шевченкову архаїзовану мову» – це важливе дослідження, що допомагає краще зрозуміти мовну майстерність Тараса Шевченка та його вплив на українську культуру.

Стаття В. Сімовича «Недосвіт» у Шевченка» присвячена дослідженню важливості та особливостей використання лексеми «недосвіт» у творах Т. Шевченка. Основні положення статті:

а) визначення поняття *«недосвіт»* – В. Сімович аналізує, як Т. Шевченко використовує поняття *«недосвіт»* для передачі відчуття невизначеності та невідомості, яке оточує його персонажів та події;

б) контекст використання – простежено, в яких конкретних творах і контекстах Т. Шевченко використовує цей термін, а також які емоції та настрої він допомагає викликати в читача;

в) власне лінгвістичний аналіз – мовознавець розглядає мовні особливості використання слова *«недосвіт»* з урахуванням його етимології та значення в різних контекстах;

г) символізм і метафорика – проаналізовано, як, відображаючи складність і багатшаровість літературного світу Т. Шевченка, поняття *«недосвіт»* функціонує у творах поета як символ та метафора;

д) порівняння з іншими термінами: В. Сімович порівнює *«недосвіт»* з іншими схожими термінами, показуючи унікальність та специфіку його вживання саме у Т. Шевченка.

У статті підкреслено, що *«недосвіт»* є важливим елементом у творенні художнього світу Т. Шевченка, що відкриває нові горизонти розуміння поетичної мови поета.

В. Сімович у статті «Віднайдений автограф листу Тараса Шевченка до кн. Варвари Рєпніної» розглядає важливий історичний документ – лист Т. Шевченка до княгині Варвари Рєпніної. В. Сімович аналізує текст листа, підкреслюючи його історичне та літературне значення, зосереджуючись на таких аспектах:

а) контекст і значення – В. Сімович детально описує обставини, за яких був написаний цей лист, а також його значення в контексті життя і творчості Шевченка;

б) мовні особливості – аналізуючи стиль та мову листа, В. Сімович показує, як Т. Шевченко використовував рідну мову для вираження своїх думок і почуттів, підкреслюючи особисті відносини між поетом і адресатом;

в) літературний аналіз – В. Сімович здійснює літературознавчий аналіз змісту листа, звертаючи увагу на його емоційну насиченість та художню майстерність;

г) історичний вплив – автор статті також досліджує, який вплив мав цей лист на подальше життя і творчість Шевченка, а також на його стосунки з Варварою Репніною.

Аналіз, здійснений у статті, допомагає глибше зрозуміти як особистість Т. Шевченка, так і його творчий спадок.

РОЗДІЛ 3

ШЕВЧЕНКІАНА В. СІМОВИЧА І ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

3. 1. Методичні аспекти залучення мовознавчої спадщини В. Сімовича у шкільну освіту

Шевченкіана В. Сімовича є важливим джерелом знань та досліджень для викладання української мови та літератури в сучасній школі. Його праці зосереджені на глибокому аналізі творів Т. Шевченка, що дозволяє не лише розкрити творчий потенціал поета, але й збагатити навчальний процес.

Шевченкознавча спадщина В. Сімовича є багатим матеріалом не лише для лінгводидактики, а й для розробки уроків з української літератури, культурології, історії, народознавства, а також для інтегрованих уроків, що набувають останнім часом популярності в освітньому процесі базової середньої школи.

Мовознавчі шевченкознавчі праці В. Сімовича можуть бути багатим фактажем для реалізації таких навчальних напрямів:

а) поглиблений аналіз текстів – використання мовознавчих досліджень В. Сімовича допомагає учням краще зрозуміти мовні особливості Шевченкової творчості, зокрема архаїзми, стилістичні прийоми та граматичні структури, що сприяє розвитку навичок аналізу та інтерпретації літературних текстів;

б) історичний контекст – праці В. Сімовича підкреслюють важливість історичного та культурного контексту, що допомагає учням зрозуміти, як історичні події вплинули на творчість Т. Шевченка; цей розріз актуальний для проведення інтегрованих уроків історії та літератури;

в) формування національної свідомості – дослідження шевченкіани В. Сімовича сприяє формуванню національної свідомості учнів, збагачуючи їх знання про українську культуру та спадщину, а використання прикладів з праць Сімовича може підвищити інтерес до вивчення рідної мови та літератури;

г) розвиток критичного мислення – аналіз складних мовних явищ та інтерпретація текстів Т. Шевченка за допомогою досліджень В. Сімовича сприяє розвитку критичного мислення учнів: учні вчаться оцінювати різні точки зору та формувати власні аргументи;

д) збереження культурної спадщини – використання праць В. Сімовича допомагає зберегти та передати наступним поколінням знання про мовну та літературну спадщину України, сприяє вихованню поваги до рідної культури та її збереженню.

Залучення праць Василя Сімовича у викладання української мови та літератури може значно збагачити навчальний процес, зробити його більш глибоким, різнобічним та цікавим для учнів.

3. 2. Інструментальне використання аналізу Шевченкового «Кобзаря» для розкриття поняття національної ідентичності на уроках української мови в ЗЗСО

Мова Т. Шевченка є унікальним зразком національного мовлення, що увібрало історичну пам'ять, народну мудрість і патріотичний дух українців. Використання шевченківської мови на уроках української мови сприяє формуванню в учнів глибокого усвідомлення ролі мови як ключового елемента національної ідентичності. Аналіз поетичних текстів Кобзаря дозволяє учням зануритися в автентичний мовний простір, відчувати стилістичне багатство української мови та досягнути її потенціал як засобу вираження національного духу. Залучення мовного аналізу творчості Т. Шевченка в навчальні програми сприяє вихованню гордості за українське культурне надбання та поглиблює розуміння учнями зв'язку між мовою, літературою й національною самобутністю.

Пропонуємо розробки уроків.

РОЗРОБКА УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Тема: Архаїзми (на основі Шевченкіани В. Сімовича)

Мета уроку:

навчальна:

- ознайомити учнів із поняттям «архаїзми», їх видами та значенням у мові;
- проаналізувати використання архаїзмів у творчості Т. Шевченка на прикладі шевченкіани В. Сімовича;

розвивальна:

- розвивати мовленнєві навички та вміння аналізувати текст;

виховна:

- виховувати шанобливе ставлення до літературної спадщини та культурної традиції.

Ресурси для проведення уроку:

- мовознавчі праці В. Сімовича, що вміщені в 1-му томі двотомного видання праць Василя Сімовича.
- Праці у двох томах (упорядк. і передм. Л. Ткач, Чернівці, 2005);
- тексти поезій Тараса Шевченка;
- Словник української мови в 11-ти томах.

Хід уроку

I. Організаційний момент (2 хв.)

Привітання.

Перевірка готовності до уроку.

Оголошення теми та мети уроку.

II. Актуалізація знань (5 хв.)

Бесіда:

- Що ви знаєте про творчість Т. Шевченка?
- Чи зустрічали ви у поезіях Т. Шевченка незвичні або незрозумілі слова? Чому, як гадаєте, вони для вас були незрозумілі?

- Як ці слова впливають на сприйняття тексту?

Міні-опитування:

Чи знаєте ви, що таке архаїзм? Як можна пояснити це поняття?

III. Пояснення нового матеріалу (15 хв.)

Теоретичний блок:

Архаїзми – це слова, які вийшли з активного вжитку, але можуть використовуватись у літературі, фольклорі чи історичних контекстах.

Типи архаїзмів:

- лексичні (застарілі слова: *очи, ланіти*);
- семантичні (зміна значення слова: *вої – вояки*);
- словотворчі (застарілі форми слів: *миръ, здравіє*).

Роль архаїзмів: створення історичного колориту, підсилення образності тексту.

Зв'язок із Шевченкіаною В. Сімовича:

В. Сімович досліджував поетичну мову Т. Шевченка та акцентував на вживанні архаїзмів, що додають текстам емоційності й автентичності.

Шевченко часто використовував архаїзми, аби підкреслити глибокий зв'язок із культурною традицією та історією України.

Приклади з поезії Шевченка:

«Гомоніла Україна»: слова «*воля*», «*мужі*», «*Русь*» як історичні маркери;

«Сон»: архаїзми на кшталт «*днесь*», «*царі*».

IV. Практична робота (15 хв.)

Робота в групах:

Учитель пропонує учням текст уривку з поезії Т. Шевченка. Завдання:

Знайти архаїзми.

Визначити їх тип (лексичні, семантичні, словотворчі).

Спробувати пояснити, як вони впливають на сприйняття тексту.

Аналіз цитати з праць В. Сімовича:

Учитель зачитує фрагмент із шевченкіани. Учні обговорюють, як автор оцінює мову Шевченка.

V. Закріплення знань (10 хв.)

Творча робота:

Написати короткий вірш або текст із використанням архаїзмів, передавши атмосферу минулих епох.

Рефлексія:

Чому важливо знати й розуміти архаїзми?

Як їхнє використання збагачує нашу мову?

VI. Підсумок уроку (3 хв.)

Узагальнення: Що таке архаїзми? Як їх використовував Тарас Шевченко?

Домашнє завдання:

➤ Прочитати вірш Т. Шевченка на вибір, виписати 5 архаїзмів і пояснити їх значення.

➤ Дослідити, які архаїзми використовуються в текстах сучасної української літератури.

Цей урок спрямований на поглиблене вивчення поетичної мови та розвиток літературного смаку учнів.

Сучасна тенденція в освітньому процесі системи базової освіти передбачає **інтеграцію** навчальних предметів. Дисципліни освітньої галузі «Мова і літератури» сприяють формуванню в учнів цілісної мовної й духовної картини світу. Процес інтеграції навчальних дисциплін відбувається з урахуванням мети та завдань шкільних програм і зреалізовується на рівні змісту всіх компонентів та технологій проведення уроків в ЗЗСО.

Інтегрованим є урок, який презентує «такий вид нетрадиційної організаційної форми навчання української мови, на якому однаковою мірою поєднано змістовий матеріал кількох навчальних предметів відповідно до

спільної теми, дидактичного матеріалу; який об'єднує дидактичні цілі кількох предметів, застосовуючи ефективні інтегровані методи і засоби навчання» [24, с. 56].

На особливу увагу заслуговують інтегровані уроки з української мови та літератури, оскільки ці предмети тісно пов'язані між собою та переважно їх проводить той самий вчитель. Більшість учених підтримують думку об'єднаного вивчення мови й літератури та пропонують впроваджувати інтегрований курс словесності. С. Єрмоленко зазначає з цього приводу: «Важливою особливістю уроків словесності, – на думку вченої, – є вивчення мовних одиниць на основі аналізу тексту (уривка з художнього твору) в єдності змісту і форми» [14, с. 120–123].

У процесі проведення інтегрованих уроків української мови і літератури учитель має можливість створити реальні умови, що розвивають творчі здібності учнів, їх уміння розв'язувати різні проблемні ситуації, навички самостійно знаходити шляхи вирішення поставлених завдань, уміння співпрацювати зі всіма учасниками навчально-виховного процесу. Процес суміжного вивчення мови й літератури сприяє формуванню в учнів умінь вдумливо, уважно, критично читати та сприймати тексти художньої літератури, звертаючи увагу на мовні одиниці, які є засобом творення індивідуального образу конкретного автора, забезпечують яскравість та виразність мовлення, учні вчаться аналізувати мовні засоби, визначати їх функції у тканині художнього твору.

РОЗРОБКА ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Тема: «Мовознавча Шевченкіана Василя Сімовича: мова і стиль Тараса Шевченка»

Мета уроку:

навчальна:

- ознайомити учнів із внеском Василя Сімовича в дослідження мови Тараса Шевченка;

- розкрити мовні особливості творів Шевченка;

розвивальна:

- розвивати вміння аналізувати текст із лінгвістичної та літературної точок зору;

- формувати навички інтерпретації літературних текстів.

виховна:

- виховувати любов до рідної мови та культури, повагу до наукової спадщини.

Ресурси для проведення уроку:

- презентація про Василя Сімовича;
- праці В. Сімовича, що вміщені у двотомному виданні «Василь Сімович. Праці у двох томах» (упорядк. і передм. Л. Ткач, Чернівці, 2005);
- тексти поезій Тараса Шевченка;
- «Словник мови Шевченка» та уривки з праць Василя Сімовича;
- інтерактивна дошка.

Хід уроку***I. Організаційний момент*** (2 хв.)

Привітання, налаштування на роботу, оголошення теми та мети уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності (5 хв.)

Учитель пропонує учням згадати, чому Тарас Шевченко є центральною постаттю української літератури.

Демонстрація цитати Василя Сімовича:

«Мова Шевченка – це скарбниця української душі»

Обговорення: як мова поета може відображати його час і національну ідею?

III. Вивчення нового матеріалу (20 хв.)

Розповідь учителя про Василя Сімовича (5 хв):

Короткі біографічні відомості.

Аналіз мови та стилю Тараса Шевченка, дослідження його впливу на українську мову (коротко).

Значення «Словника мови Шевченка».

Аналіз мови творів Тараса Шевченка:

Вибраний уривок із поезії Тараса Шевченка, наприклад, з «Кобзаря».

Учні аналізують:

- лексичні особливості (вживання архаїзмів, діалектизмів, емоційно-оцінних слів);
- синтаксис (короткі речення, паралелізм, риторичні звертання).

Аналіз прикладів із «Словника мови Шевченка».

IV. Закріплення матеріалу (15 хв.)

Завдання 1:

Розподіл класу на групи:

Одна група аналізує, як Тарас Шевченко використовував народну лексику.

Друга – досліджує граматичні особливості його мови.

Третя – формулює приклади метафор, символів, порівнянь.

Завдання 2:

Які риси мови Шевченка найсильніше вплинули на формування сучасної української літературної мови?

V. Підсумки уроку (5 хв.)

Учні відповідають на питання:

- Чим вирізняється мова творів Тараса Шевченка?
- Як Василь Сімович допоміг зрозуміти мовну спадщину Шевченка?

Рефлексія: Що нового дізналися про Тараса Шевченка та його мову?

VI. Домашнє завдання

- Прочитати ще одну поезію Тараса Шевченка і скласти короткий мовний аналіз (2–3 речення про лексику, синтаксис, стиль).
- Підготувати коротке повідомлення про вплив Шевченкової мови на українську літературу (за матеріалами праць В. Сімовича).

Методичні рекомендації:

- Використовувати інтерактивні методи навчання (робота в групах, кластери).
- Орієнтувати учнів на пошук практичного застосування знань (аналіз мовних засобів, творчий підхід).
- Поєднувати теоретичний і практичний аспекти, щоб учні краще розуміли матеріал.

Цей урок допоможе учням краще зрозуміти мову Тараса Шевченка та її роль у національній літературній традиції, а також познайомить із важливим внеском Василя Сімовича у дослідження мовної спадщини поета.

Висновки до 3-го розділу

Аналіз методичних підходів до залучення мовознавчих досліджень В. Сімовича в освітній процес засвідчив їхню високу ефективність у формуванні мовної компетентності учнів. Праці Сімовича, присвячені аналізу мови Т. Шевченка, мають значний освітній потенціал і сприяють формуванню в учнів розуміння ролі мови у відображенні історико-культурного контексту.

Упровадження в освітній процес методик, що акцентують увагу на лексико-стилістичних особливостях шевченківської мови, допомагає учням краще усвідомити зв'язок між мовою, літературою та культурою. Це дозволяє глибше залучати мовний аналіз у навчальні програми з української літератури, сприяючи розвитку критичного мислення та аналізу тексту. Такі підходи стимулюють формування мовленнєвих навичок учнів, їхньої культурної свідомості та інтересу до національної спадщини. Використання мовного аналізу у шкільній програмі

сприяє більш повному розумінню учнями значення мови Т. Шевченка як інструмента формування національної ідентичності.

ВИСНОВКИ

Праці В. Сімовича мають ключове значення для глибшого розуміння мовної та літературної спадщини Т. Шевченка. Вивчення мовних особливостей поезії Кобзаря виявило їхню унікальність у контексті української культури та літератури. Лексико-стилістичний аналіз дозволяє усвідомити значення Шевченкової мови у відображенні суспільно-історичних реалій та формуванні культурної ідентичності.

Особливу роль у становленні шевченкознавства як наукового напрямку відігравали історичні та культурні чинники. Завдяки впливу С. Смаль-Стоцького та культурного середовища Чернівців В. Сімович створив багатовекторну методологію, яка досі залишається актуальною.

Мовознавчі шевченкознавчі студії В. Сімовича включають праці, що спрямовані на лінгвістичний аналіз мови Т. Шевченка, а також привертають увагу до проблем текстології та збереження оригінальної мови поета. До першої групи належать такі: «Чи можна вже студіювати Шевченкову мову» (1935 р.), «Шевченкові «крилаті вислови» (1935 р.), «Дещо про шевченкову архаїзовану мову» (1938 р.); до другої групи належать праці «Недосвіт» у Шевченка» (1940 р.) та «Віднайдений автограф листу Тараса Шевченка до кн. Варвари Рєпніної» (1931 р.).

У статті «Чи можна вже студіювати Шевченкову мову» В. Сімович аналізує можливості та виклики вивчення мови Т. Шевченка, враховуючи архаїзми та особливості, які використовував поет. Ключові положення цієї розвідки зосереджені на таких аспектах:

а) проблема наукового видання – автор вважає, що відсутність повного наукового видання творів Т. Шевченка, яке б містило його оригінальний текст без змін та адаптацій, є серйозною перешкодою для детального вивчення його мови;

б) аналіз видань 1926 року – В. Сімович критикує видання 1926 року, які стали основою для всіх подальших, за те, що в них не завжди точно передано мову Т. Шевченка, зокрема, замінено архаїзми та характерні форми на більш сучасні або стандартні варіанти;

в) збереження архаїзмів та форм – важливо, на думку науковця, зберігати оригінальні форми слів і конструкцій, які використовував Т. Шевченко, для точного розуміння його мови та стилю; це включає й наголоси та специфічні граматичні форми;

г) дослідження автографів – для наукового вивчення необхідно використовувати автографи Т. Шевченка, оскільки вони містять оригінальні форми слів і конструкції, які можуть бути втрачені або змінені у пізніших виданнях;

д) роль архаїзмів – Т. Шевченко часто використовував архаїзми та церковнослов'янські форми, що додає унікальності його мові; знання цих форм і правильне їх відтворення є важливим для розуміння творів письменника.

Отже, стаття підкреслює необхідність ретельного і точного підходу до вивчення мови Шевченка, зокрема через дослідження його автографів та збереження оригінальних форм і конструкцій.

У статті «Шевченкові «крилаті вислови» В. Сімович досліджує важливість і вплив висловів Т. Шевченка на українську літературу та культуру. Він аналізує, як ці вирази відображають думки та настрої поета, а також, як вони впливають на сучасну культуру та мислення. Основними аспектами аналізу в статті є такі:

а) походження та значення крилатих висловів – В. Сімович розглядає джерело та контекст, в якому з'являлися ці вислови, пояснюючи, як вони зберегли свою актуальність та значення в часі;

б) стилістичні особливості – мовознавець аналізує використання метафор, порівнянь та інших стилістичних прийомів, які роблять ці вислови виразними й такими, що запам'ятовуються;

в) вплив на літературу – у статті досліджено, як крилаті вислови Т. Шевченка вплинули на мову інших письменників, а також роль цих виразів у розвитку української літературної традиції;

г) культурне значення – В. Сімович підкреслює, як ці вислови стали частиною національної свідомості і продовжують впливати на українську культуру та мову.

Праця «Шевченкові «крилаті вислови» є важливим джерелом для розуміння глибини та багатства мови Т. Шевченка, а також його впливу на національну культуру.

У статті «Дещо про шевченкову архаїзовану мову» В. Сімович досліджує використання архаїзмів у творах Т. Шевченка, акцентуючи увагу на таких аспектах:

а) походження архаїзмів – дослідник визначає, що багато архаїчних слів і виразів, використовуваних Шевченком, мають корені у старослов'янській мові; автор також звертає увагу на вплив народної мови та фольклору;

б) функції архаїзмів – архаїзми у творах Т. Шевченка виконують кілька важливих функцій: додають текстам поета історичної та культурної глибини, створюють певну атмосферу та допомагають підкреслити духовні й моральні цінності;

в) стилістичні особливості – В. Сімович аналізує, як Т. Шевченко використовує архаїзми для досягнення стилістичних ефектів, таких як підсилення експресивності та створення виразних образів;

г) роль архаїзмів у формуванні національної ідентичності – використання архаїзмів сприяє формуванню національної самосвідомості українців, підкреслюючи їхню історичну спадщину та культурні корені;

д) вплив архаїзмів на сучасну мову – В. Сімович подає спостереження, як архаїзми, що їх використовував Шевченко, вплинули на розвиток сучасної української мови та її літературної традиції.

Стаття «Дещо про Шевченкову архаїзовану мову» – це важливе дослідження, що допомагає краще зрозуміти мовну майстерність Т. Шевченка та його вплив на українську культуру.

Стаття В. Сімовича «Недосвіт» у Шевченка» присвячена дослідженню особливостей використання лексеми *«недосвіт»* у творах Т. Шевченка. Основні положення статті:

а) визначення поняття *«недосвіт»* – В. Сімович аналізує, як Т. Шевченко використовує поняття *«недосвіт»* для передачі відчуття невизначеності та невідомості;

б) контекст використання – простежено, в яких конкретних творах і контекстах Т. Шевченко використовує це слово, а також – які емоції та настрої він допомагає викликати в читача;

в) власне лінгвістичний аналіз – мовознавець розглядає мовні особливості використання слова *«недосвіт»* з урахуванням його етимології та значення в різних контекстах;

г) символізм і метафорика – проаналізовано, як, відображаючи складність і багатшаровість внутрішнього світу Т. Шевченка, поняття *«недосвіт»* функціонує у творах поета як символ та метафора;

д) порівняння з іншими термінами: В. Сімович порівнює *«недосвіт»* з іншими словами подібної словотвірної будови, розкриваючи унікальність та специфіку його вживання саме у Т. Шевченка.

У статті підкреслено, що *«недосвіт»* є важливим елементом у творенні художнього світу Т. Шевченка, що відкриває нові горизонти розуміння поетичної мови поета.

В. Сімович у статті «Віднайдений автограф листу Тараса Шевченка до кн. Варвари Рєпніної» розглядає важливий історичний документ – лист Т. Шевченка до княгині Варвари Рєпніної. В. Сімович аналізує текст листа,

підкреслюючи його історичне та літературне значення, зосереджуючись на таких аспектах:

а) контекст і значення – В. Сімович детально описує обставини, за яких був написаний цей лист, а також його значення в контексті життя і творчості Шевченка;

б) мовні особливості – аналізуючи стиль та мову листа, В. Сімович показує, як Т. Шевченко використовував рідну мову для вираження своїх думок і почуттів, підкреслюючи особисті відносини між поетом і адресатом;

в) літературний аналіз – В. Сімович здійснює літературознавчий аналіз змісту листа, звертаючи увагу на його емоційну насиченість та художню майстерність;

г) історичний вплив – автор статті також досліджує, який вплив мав цей лист на подальше життя і творчість Шевченка, а також на його стосунки з Варварою Рєпніною.

Аналіз, здійснений у статті, допомагає глибше зрозуміти як особистість Т. Шевченка, так і його творчий спадок.

Дослідження В. Сімовича творів Т. Шевченка охоплюють різноманітні аспекти, серед яких:

1) фонетичні особливості – В. Сімович досліджував вимову та фонетичні особливості мови Т. Шевченка, зокрема в архаїзмах та діалектних формах;

2) морфологія і синтаксис – аналіз граматичних конструкцій, форм слів та їх використання в творах поета, вивчення різних варіантів морфологічних форм;

3) лексика та фразеологія – дослідження лексичного складу творів Т. Шевченка, у тому числі унікальні та рідкісні слова, фразеологізми, а також їх походження та значення;

4) семантика та символіка – аналіз семантичних відтінків та значень слів, символічних образів, що використовував Т. Шевченко у своїх поезіях;

5) стилістичні прийоми – аналіз стилістичних прийомів, що їх використовував Т. Шевченко для створення емоційного тла поезій;

6) порівняльні дослідження – В. Сімович порівнював мову Шевченка з мовою інших українських та світових поетів, щоб виявити унікальні риси та впливи;

7) еволюція мови – вивчення змін та еволюції мови Т. Шевченка впродовж його творчого шляху, а також впливу історичних та соціальних обставин на його мовні засоби;

8) автографи та публікація творів – дослідження автографів Т. Шевченка та критичний аналіз різних видань його творів, з метою встановлення оригінального тексту.

Аналіз методичних аспектів показав значний потенціал використання шевченкознавчих досліджень В. Сімовича в системі освіти. Сучасні методичні підходи сприяють розвитку мовного чуття учнів, розумінню ролі мови у формуванні культурної ідентичності та національної свідомості. Увага до стилістичних і лексичних особливостей творів Т. Шевченка дає змогу учням глибше осягнути зв'язок між мовою та історично-культурними процесами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусів С. Людина з дороги часу. *Слово і час*. 1993. № 3. С. 24–30.
2. Антонова Т. Фонд В. Сімовича в науковій бібліотеці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича : зб. наук. праць*. Вип. 312–313: Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Рута, 2008. С. 397–401.
3. Білоус М. Василь Сімович (1880–1944). Життєписно-бібліографічний нарис / Марія Білоус, Зеновій Терлак. Львів, 1995. 178 с. (Наук. тов. ім. Шевченка у Львові. Визначні діячі НТШ, № 3).
4. Білоус М. Матеріали до бібліографії праць В. І. Сімовича / Марія Білоус, Зеновій Терлак. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. філол.* 1991. Вип. 22. С. 79–82.
5. Бунчук Б. Питання віршування у «Граматиках» С. Смаль-Стоцького і В. Сімовича та поезія І. Франка. *Проблеми гуманітарних наук*. Наукові записки Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Дрогобич: Вимір, 2000. С. 198–209.
6. Бунчук Б. Віршознавчі погляди Василя Сімовича. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича : зб. наук. праць*. Вип. 312–313 : Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Рута, 2008. С. 335–341.
7. Василь Сімович (9 березня 1880 – 13 березня 1944). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича : зб. наук. праць*. Вип. 312–313 : Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Рута, 2008. С. 3–4.

8. Горбач О. Василь Сімович і його «Граматика української мови» (1921). Сімович В. Праці у двох томах. Т. 1: Мовознавство / упорядк. і передм. Л. Ткач / Василь Сімович. Чернівці: Книги – XXI, 2005. С. 440–450.
9. Гординський С. Василь Сімович, людина і вчений. Сімович В. Праці: у 2 т. Т. 1: Мовознавство / упорядк. і передм. Л. Ткач. Чернівці: Книги – XXI, 2005. С. 430–433.
10. Гуцуляк Т. Архів Василя Сімовича в науковій бібліотеці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича: зб. наук. праць. Вип. 312–313 : Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Рута, 2008. С. 392–397.*
11. Довбня Л., Товкайло Т. Внесок Василя Сімовича в історію української мовознавчої науки. Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація, 1(12), С. 124-144. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-124-144>
12. Долинюк О. [Шелюх О. М.] Тарас Шевченко в інтерпретації Василя Сімовича. *Дзвін. Ч. 3. 2000. С. 129–131.*
13. Дутчак І. В. Сімович – лідер «Молодої України» у Чернівцях. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича : зб. наук. праць. Вип. 312–313 : Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Рута, 2008. С. 112–117.*
14. Єрмоленко С. Я. Формування української мовної особистості. *Українознавство. 2010. № 1. С. 120–123.*
15. Загородна А. Бібліографічний покажчик праць В. Сімовича. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича : зб. наук. праць. Вип. 312–313 : Слов'янська філологія. Василь Сімович –*

- особистість, науковець, громадянин* / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Рута, 2008. С. 401–403.
16. Івасюк О. Літературознавчі праці Василя Сімовича на тлі доби. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича* : зб. наук. праць. Вип. 312–313 : Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Рута, 2008. С. 36–40.
 17. Кацімон О. Василь Сімович як учений і особистість в оцінці Юрія Шевельова. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича* : зб. наук. праць. Вип. 312–313 : Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Рута, 2008. С. 65–70.
 18. Клиновий Ю. Василь Сімович – мій учитель. *Сучасність*. 1993. № 4. С. 19–26.
 19. Ковалець Л. Життєпис Тараса Шевченка в інтерпретації Василя Сімовича / Лідія Ковалець, Наталія Сандецька. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича* : зб. наук. праць. Вип. 312–313 : Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці: Рута, 2008. С. 351–355.
 20. Ковалець Л. «Твереза ясна думка, хоч прибрана у форму дива...»: поема-містерія Тараса Шевченка «Великий льох» в оцінці Василя Сімовича. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича*: зб. наук. праць. Вип. 312–313: Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Рута, 2008. С. 342–347.
 21. Ковалів П. Василь Сімович. Вінніпег, 1953. 44 с. (Українська Вільна Академія Наук. Серія: Українські вчені / За редакцією Л. Білецького).

22. Когут Т. Василь Сімович: учений, громадський діяч, педагог. *Рідна школа*. 2000. № 3. С. 77–78.
23. Куліш П. *Історія Русів*. Київ: Дніпро, 1991. 472 с.
24. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі: монографія. Умань: Видавець ФОП Жовтий О. О., 2014. 410 с.
25. Мельничук Б. Василь Сімович як учасник та осмислювач літературного процесу на Буковині. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича* : зб. наук. праць. Вип. 312–313 : *Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин* / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Рута, 2008. С. 24–29.
26. Равлюк Т. Громадсько-політичні ідеї спадщини Василя Сімовича. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича* : зб. наук. праць. Вип. 312–313: *Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин* / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Рута, 2008. С. 136–141.
27. Сімович В. Вибрані статті; упорядк. та приміт. Н. Ткачової. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.
28. Сімович В. Віднайдений автограф листу Тараса Шевченка до кн. Варвари Репніної. Сімович В. Праці у двох томах. Т. 1: Мовознавство / упорядк. і передм. Л. Ткач / Василь Сімович. Чернівці: Книги – XXI, 2005. С. 365–369.
29. Сімович В. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці / В. Сімович. 2-е вид. з одмінами й додатками. Київ; Ляйпціг, 1921 / фотопередрук з післясловом О. Горбача. Мюнхен, 1986. – 584 с. + XII с.

- 30.Сімович В. Дещо про Шевченкову архаїзовану мову. Сімович В. Праці у двох томах. Т. 1: Мовознавство / упорядк. і передм. Л. Ткач / Василь Сімович. Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. С. 341–353.
- 31.Сімович В. «Недосвіт» у Шевченка». Сімович В. Праці у двох томах. Т. 1: Мовознавство / упорядк. і передм. Л. Ткач / Василь Сімович. Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. С. 354–364.
- 32.Сімович В. Переднє слово до першого видання. Смаль-Стоцький С. Т. Шевченко: інтерпретації. Черкаси: Брама ; Видавець Вовчок О. Ю., 2003. С. 16–22.
- 33.Сімович В. Праці у двох томах. Т. 1 : Мовознавство / упорядк. і передм. Л. Ткач / Василь Сімович. – Чернівці : Книги ХХІ, 2005. 520 с.
- 34.Сімович В. Праці у двох томах. Т. 2 : Літературознавство. Культура / упорядк. Л. Ткач, О. Івасюк за участю Р. Пилипчука, Я. Погребенник; передм. Ф. Погребенника / Василь Сімович. Чернівці : Книги – ХХІ, 2005. 904 с.
- 35.Сімович В. Тарас Шеченко: його життя та творчість / Третє доповнене видання. Львів: Українське видавництво, 1941. 88 с.
- 36.Сімович В. Українське мовознавство : Розвідки і статті / Василь Сімович / упорядкув. й вступ.стаття Юрія Шевельова : [у 2 кн.]. Ottawa : The University of Ottawa Press, 1981. [Кн.1] ; Ottawa : The University of Ottawa Press, 1984. [Кн. 2].
- 37.Сімович В. Чи можна вже студіювати Шевченкову мову. Сімович В. Праці у двох томах. Т. 1: Мовознавство / упорядк. і передм. Л. Ткач / Василь Сімович. Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. С. 328–331.
- 38.Сімович В. Шевченкові «крилаті вислови». Сімович В. Праці у двох томах. Т. 1: Мовознавство / упорядк. і передм. Л. Ткач / Василь Сімович. Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. С. 332–335.

- 39.Словник мови Шевченка : в 2 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, редкол.: В. С. Ващенко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1964. Т. 1 : А-Н / ред. тома Т. К. Черторизька. 1964. XX, 484 с.
- 40.Словник української мови в 11 томах <https://slovnyk.ua/index.php>
- 41.Тарновецька Л. *Василь Сімович – дослідник української мови* / Людмила Тарновецька. Мовознавство. 1990. № 5. С. 66–67.
- 42.Тарновецька Л. О. Мовознавча спадщина В.Сімовича і сучасність. *Культура слова: Респ. міжвідомч. збірник*. К., 1991. Вип. 41. С. 52–58. <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine41-13.pdf>
- 43.Тарновецька Л. Антропонімічні студії В. Сімовича / Людмила Тарновецька. *Регіональна наук.-практ. конф., присвячена пам'яті В. Сімовича «Розвиток мовознавства в Західній Україні в 20-30-их роках ХХ ст.»*: Тези доповідей. Львів, 1992. С. 36–38.
- 44.Тарновецька Л. Проблеми славістики у мовознавчих працях В. Сімовича / Людмила Тарновецька. *Х Всеукр. славістична конф. «Духовне відродження слов'ян у контексті європейської та світової культури»*: Тези доповідей. Т. 2. Чернівці, 1992. С. 270–274.
- 45.Тарновецька Л. Василь Сімович і національно-культурне життя Буковини початку ХХ ст. / Людмила Тарновецька. *Матеріали III Міжнародної історико-краєзнавчої наук. конф., присвяченої 120-річчю заснування Чернівецького університету*. Чернівці: Рута, 1995. С. 89–93.
- 46.Тарновецька Л. Діалектна лексика в українських епістолярних текстах першої половини ХХ ст. (за архівом проф. В. Сімовича) / Людмила Тарновецька, Інна Шепетюк, Наталія Булега. *Наука і сучасність: Збірник наук. праць*. Ч. II. К., 1998. С. 230–238.
- 47.Тарновецька Л. Семантична та стилістична характеристика іменникової лексики в листуванні буковинських культурних діячів (за епістолярним архівом проф. В. Сімовича) / Людмила Тарновецька, Інна Шепетюк,

- Наталія Булега. *Українська мова на Буковині: її минуле і сучасне: Матеріали II Всеукраїнської наук. конф., присвяченої 200-річчю нової української літератури і української літературної мови, Чернівці, 24–26 вересня 1998 р.* Чернівці: Місто, 1998. С. 191–196.
48. Тарновецька Л. Маловідомі сторінки українського мовознавства 30–40 рр ХХ ст. у Західній Україні та еміграції (за епістолярним архівом проф. В. Сімовича) / Людмила Тарновецька, Інна Шепетюк, Наталія Булега. *Українська філологія: Школи, постаті, проблеми: Збірник наукових праць Міжнародної конференції, присвяченої 150-річчю від дня заснування кафедри української словесності в Львівському університеті* (Львів, 23–25 жовтня 1998 р.). Ч. I. Львів: Світ, 1999. С. 42–49.
49. Тарновецька-Ткач Л. Коментарі В. Сімовича до „Кобзаря” у народному виданні 1921 р. (Катеринослав – Кам’янець – Ляйпціг) / Людмила Тарновецька-Ткач. *Тарас Шевченко і українська культура ХХІ століття: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнського симпозиуму* (19–20 травня 2000 р.). Кам’янець-Подільський, 2000. С. 131–138.
50. Ткач Л. «Не можна допускати того, щоб ставали забутими незабутні». *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича : зб. наук. праць. Вип. 312–313 : Слов’янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І.* Чернівці : Рута, 2008. С. 9–23.
51. Ткач Л. Василь Сімович (9 березня 1880 – 13 березня 1944). Сімович В. *Праці у двох томах. Т. 1: Мовознавство / упорядк. і передм. Л. Ткач / Василь Сімович.* Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. С. 9–28.
52. Ткач Л. Василь Сімович – дослідник мови Юрія Федьковича / Л. Ткач, О. Кацімон. *Науковий вісник Чернівецького університету ім. Ю. Федьковича. Вип. 274–275. Слов’янська філологія.* Чернівці: Рута, 2005. С. 211–220.

- 53.Ткач Л. Дискусійні питання українського правопису в контексті поглядів Василя Сімовича. *Науковий вісник Чернівецького університету ім. Ю. Федьковича. Вип. 276–277: Слов'янська філологія*. Чернівці : Рута, 2006. С. 296–307.
- 54.Ткач Л. Мовознавчий світогляд Василя Сімовича в контексті сучасних потреб українського мовознавства. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича : зб. наук. праць. Вип. 312–313 : Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І.* Чернівці : Рута, 2008. С. 29–35.
- 55.Федунь М. Спомини Василя Сімовича – джерело для розкриття особи автора та його доби. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича : зб. наук. праць. Вип. 312–313 : Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І.* Чернівці : Рута, 2008. С. 83–88.
- 56.Франкіана Василя Сімовича / упоряд., передм. та приміт. М. Білоус і З. Терлака. Львів, 2004. 234 с.
- 57.Франко І. *Тарас Шевченко*. Київ: Наукова думка, 1981. 352 с.
- 58.Франко І. *Шевченко як поет*. Львів: Каменяр, 1957. 224 с.
- 59.Ш[евельов] Ю[рій]. Сімович Василь. *Енциклопедія українознавства: словникова частина / гол. ред. В. Кубійович*. Львів : НТШ, 2000. Т. 8. С. 2840–2841. (Перевид. в Україні).
- 60.Шевельов Ю. Життя і праця В. Сімовича. *Слово*. 1991. 23 (45) груд.
- 61.Шевченківська енциклопедія: В 6 т. К.: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2012. Т. 1: А–В. 744 с.; Т. 2: Г–З. 760 с.; 2013.
- 62.Шевченківський словник. У двох томах. К., 1976. Т. 1. 416 с.; К., 1978. Т. 2. 412 с.

- 63.Шелюх О. Мова і література як націєтворчі чинники у культурологічному дискурсі Василя Сімовича. *Рідне слово в етнокультурному вимірі: матеріали Другої Міжнар. наук.-практ. конф. /упорядн. М. Федурко, В. Котович, Г. Філь. Дрогобич : Посвіт, 2009. С. 443–451.*
- 64.Шелюх О. Рідна мова як основа буття нації в літературно-естетичній концепції Василя Сімовича. *Матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. «Гуманітарний всесвіт: люди, ідеї, події», 25–31 березня 2013 р. ЛДУБЖД, 2013. С. 17–21.*
- 65.Шелюх О. С. Смаль-Стоцький і В. Сімович – спільність методології і спільність літературознавчої практики. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича : зб. наук. праць. Слов'янська філологія / наук. ред. Б. Бунчук. Чернівці : Рута, 2013. С. 114–119.*
- 66.Шепетюк І. Українська фразеологія в листуванні Т. Г. Шевченка. *Тарас Шевченко і українська культура XXI століття: Науковий збірник за матеріалами Всеукраїнського наукового симпозиуму. Кам'янець-Подільський, 19–20 травня 2000 р. Кам'янець-Подільський: Інф.-видавн. відділ Кам'янець-Подільського пед. ун-ту, 2000. С. 200–208.*
- 67.Шоліна Т. Роль Степана Смаль-Стоцького у формуванні особистості Василя Сімовича як науковця і громадського діяча. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича : зб. наук. праць. Вип. 312–313 : Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Рута, 2008. С. 152–157.*
- 68.Щербанюк Л. Галичанин – будівничий культурного життя Чернівців. Портал «Збруч» https://zbruc.eu/node/33577?utm_source=chatgpt.com
- 69.Юрійчук Є. Видавничо-редакційна діяльність Василя Сімовича в окупаційний період. *Науковий вісник Чернівецького національного*

університету імені Ю. Федьковича : зб. наук. праць. Вип. 312– 313: Слов'янська філологія. Василь Сімович – особистість, науковець, громадянин / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Рута, 2008. С. 117–120.